ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____
І.А.Семенець-Орлова
«____»_____2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ»

Виконав: студент групи
Е-9-24-М1ПУА(1.6д)
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Слоневський Олександр Миколайович
Керівник: д.держ.упр. Телендій А.А.

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Слоневський Олександр Миколайович. «Державна політика щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб».

Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «магістр» із спеціальності «Публічне управління та адміністрування» - Міжрегіональна Академія управління персоналом – Київ. 2026

У кваліфікаційній роботі визначено теоретичні основи державної політики реінтеграції окупованих територій. Проаналізовано сучасну державну політику щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій. Розкрито виклики та перспективи реінтеграції тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: державна політика, реінтеграція, тимчасово окуповані території, внутрішньо переміщені особи, соціальний захист.

SUMMARY

Slonevskyi Oleksandr. "State Policy on the Reintegration of Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons".

Thesis for obtaining the level of higher education "Master" in "Public Administration" - Interregional Academy of Personnel Management - Kyiv. 2026

The thesis defines the theoretical foundations of the state policy for the reintegration of occupied territories. The current state policy regarding the reintegration of temporarily occupied territories is analyzed. Furthermore, the study explores the challenges and prospects for the reintegration of temporarily occupied territories and internally displaced persons.

Key words: state policy, reintegration, temporarily occupied territories, internally displaced persons (IDPs), social protection.

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ 9

1.1. Сутність державної політики реінтеграції 9

1.2. Поняття тимчасово окупованих територій та їх характеристика 12

1.3. Внутрішньо переміщені особи: правовий статус та соціально-економічні проблеми 17

Висновки до першого розділу 17

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ 23

2.1. Нормативно-правова база реінтеграції окупованих територій в Україні 23

2.2. Державні програми та стратегії реінтеграції ВПО 28

2.3. Політика соціальної підтримки та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб 33

Висновки до другого розділу 45

РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ВПО 47

3.1. Основні проблеми та перешкоди у процесі реінтеграції 47

3.2. Шляхи вдосконалення державної політики щодо реінтеграції окупованих територій 51

3.3. Перспективи міжнародної підтримки та участі в процесі реінтеграції 55

Висновки до третього розділу 60

ВИСНОВКИ 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах, спричинених повномасштабним вторгненням РФ в Україну, реінтеграція тимчасово окупованих територій і підтримка внутрішньо переміщених осіб набувають статусу пріоритетних завдань державної політики. Масштабні бойові дії зумовили глибокі гуманітарні та соціально-економічні наслідки: руйнування інфраструктури, порушення економічних зв'язків, трансформацію соціального середовища, зростання потреб у базових послугах і безпеці. У цьому контексті реінтеграція окупованих територій розглядається не лише як відновлення територіальної цілісності, а як комплексний процес повернення ефективного державного управління, правопорядку та умов для нормального життя населення у правовому й соціально-економічному просторі України. Відповідно, успішність реінтеграційної політики безпосередньо впливає на національну безпеку, внутрішню стабільність і перспективи довгострокового розвитку держави.

Паралельно одним із найскладніших викликів виступає забезпечення дієвих механізмів підтримки ВПО, які вимушено залишили місце проживання через загрозу життю та безпеці. Втрата житла, роботи й соціальних зв'язків, труднощі інтеграції у приймаючі громади, потреба в медичній та психологічній допомозі, доступі до освіти й соціальних сервісів – усе це вимагає не фрагментарних рішень, а узгодженої системи державних програм. З огляду на це пріоритетними мають бути: забезпечення житлом і базовими послугами, створення умов для зайнятості й самозабезпечення, зменшення адміністративних бар'єрів, розвиток соціальної згуртованості та підтримка приймаючих громад, які зазнають підвищеного навантаження на інфраструктуру та місцеві бюджети. Саме тому дослідження державної політики у сферах реінтеграції та підтримки ВПО є необхідним для формування стратегій, здатних відповідати викликам

воєнного часу й післявоєнного відновлення, а також для визначення напрямів її вдосконалення.

Важливий внесок у теоретичне осмислення та прикладний аналіз реінтеграції тимчасово окупованих територій і проблематики ВПО здійснюють українські науковці, чиї праці охоплюють правові, управлінські, соціальні та економічні виміри. Зокрема, у фокусі досліджень О. Балуєвої та О. Келембет перебувають інституційні й політико-управлінські механізми реінтеграції; І. Басова аналізує соціальні гарантії та інструменти підтримки ВПО; О. Бондаренко акцентує на культурних і соціально-інтеграційних чинниках; Г. Валеріївна розглядає економічні параметри відновлення та можливості застосування кращих практик; В. Демиденко підкреслює роль місцевого самоврядування й управлінської спроможності громад; С. Дерев'янко висвітлює соціально-політичні аспекти інтеграції та відновлення довіри; Н. Камінська зосереджується на поєднанні безпекових, правозахисних і соціальних підходів; І. Каліущенко обґрунтовує значення міжнародно-правових стандартів у гарантуванні прав постраждалого населення. Сукупно ці напрацювання формують наукову основу для розуміння того, що реінтеграція – це не один захід і не одна галузь політики, а багаторівнева система рішень, де правові норми, соціальні програми, економічне відновлення, безпекові механізми та комунікаційна політика мають працювати синхронно.

Водночас, попри значну кількість досліджень, зберігається потреба у подальшому поглибленому аналізі й інтеграції наукових підходів у практичну площину державного управління. Частина робіт фокусується на окремих компонентах (правовому, соціальному або економічному), тоді як реінтеграційні процеси вимагають системного бачення: узгодження стратегічних цілей і ресурсів, координації між рівнями влади, оцінювання ефективності програм, а також адаптації політики до динамічних умов війни та післявоєнного відновлення. Саме тому актуальним є комплексне осмислення механізмів державної політики, яке дозволяє не лише окреслити проблеми, а й

запропонувати реалістичні інструменти підвищення результативності реінтеграції та підтримки ВПО.

Об'єктом дослідження є процес реінтеграції тимчасово окупованих територій та підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Предметом дослідження є державна політика щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб.

Метою дослідження є теоретичний аналіз державної політики щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, а також розробка рекомендацій для її вдосконалення.

Відповідно до мети визначено завдання дослідження:

- визначити сутність державної політики реінтеграці;
- вивчити поняття тимчасово окупованих територій та досліджено їх характеристику;
- здійснити аналіз нормативно-правової бази реінтеграції окупованих територій в Україні;
- дослідити державні програми та стратегії реінтеграції внутрішньо переміщених осіб;
- провести комплексний аналіз політики соціальної підтримки та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб;
- запропонувати шляхи вдосконалення державної політики щодо реінтеграції окупованих територій;
- сформувати перспективні напрями міжнародної підтримки та залучення до процесу реінтеграції.

Методологія дослідження у дослідженні застосовано комплексний підхід, що включає аналіз нормативно-правових актів та порівняльний аналіз, які дозволяють всебічно оцінити ефективність державної політики щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій і підтримки внутрішньо переміщених осіб. Використано теоретичні методи, такі як аналіз наукових статей, книг і журналів, а також системний підхід, що допомагає вивчити існуючі

підходи та визначити прогалини в наукових дослідженнях. Систематизація та узагальнення отриманих даних дозволяють сформувати цілісне бачення проблематики та розробити рекомендації для вдосконалення політики реінтеграції з урахуванням сучасних наукових досягнень та міжнародного досвіду.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні та систематизації чинних нормативно-правових актів, що стосуються реінтеграції тимчасово окупованих територій і підтримки внутрішньо переміщених осіб. Дослідження акцентує увагу на виявленні ключових проблем і бар'єрів, які ускладнюють реалізацію реінтеграційної політики. Крім того, воно пропонує нові рекомендації для покращення механізмів соціального захисту ВПО, зокрема на основі міжнародного досвіду, що робить внесок у розвиток даної теми в українській науці.

Практичне значення дослідження результати роботи можуть бути використані для покращення державної політики в сфері реінтеграції, що дозволить створити більш ефективні механізми соціального захисту і підтримки населення на звільнених територіях. Пропозиції щодо оптимізації законодавства та програм реінтеграції сприятимуть підвищенню якості життя ВПО і забезпечать сталий розвиток регіонів. Зокрема, розробка навчальних програм і курсів для соціальних працівників, які спеціалізуються на підтримці ВПО, дозволить підвищити їхню кваліфікацію у сфері надання психологічної, медичної та соціальної допомоги. Також важливими є освітні ініціативи, спрямовані на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади, такі як програми адаптації, навчання підприємництву та професійній підготовці, що допоможуть ВПО знайти своє місце в нових соціальних і економічних умовах.

Структура дослідження дослідження складається зі вступу та трьох логічно структурованих розділів, які послідовно висвітлюють основні аспекти теми. Після основної частини представлені висновки, що підсумовують результати роботи. Бібліографічний список містить 65 джерел, що свідчить про

глибокий аналіз літератури. Загальний обсяг роботи становить 73 сторінки, що забезпечує всебічне висвітлення досліджуваної проблематики.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Сутність державної політики реінтеграції

Нині реінтеграція тимчасово окупованих територій посідає центральне місце у державній політиці України, оскільки прямо пов’язана з відновленням суверенітету й територіальної цілісності, а також із гарантуванням національної безпеки та суспільної стабільності. Умови збройного конфлікту формують багаторівневі виклики – від безпекових і правових до соціально-економічних та гуманітарних – що унеможливлює “вузькі” рішення. Саме тому реінтеграцію доцільно розглядати як комплексну публічну політику, яка поєднує відновлення державного контролю, запуск ефективного врядування та повернення державних сервісів, створення умов для економічного відновлення і забезпечення прав людини на деокупованих територіях [1].

Необхідність такої політики зумовлена низкою чинників. По-перше, окупація та бойові дії руйнують інфраструктуру, переривають економічні та соціальні зв’язки, а також створюють тривалі “розриви” у доступі до освіти, медицини й соціального захисту. По-друге, суспільство стикається з проблемою відновлення довіри між громадянами та державними інститутами – без цієї довіри неможливо забезпечити легітимність управлінських рішень і стійкість постконфліктної стабілізації. По-третє, в інформаційній та культурній площині реінтеграція передбачає підтримку національної ідентичності та згуртованості, зменшення поляризації і профілактику соціальних конфліктів [4].

У науковій літературі реінтеграцію часто визначають як багатовимірний процес, що охоплює правові, інституційні, соціальні й економічні компоненти. Зокрема, О. Балуєва та О. Келембет підкреслюють, що реінтеграція у вимірі державної політики має спиратися на дієві інструменти управління та інституційні рішення, здатні забезпечити стабільне функціонування

деокупованих і постраждалих від конфлікту територій у правовому полі України [1]. Водночас А. Жумаділов наголошує на важливості концептуальної рамки реінтеграції: держава має узгодити методологічні принципи (мету, пріоритети, критерії успіху) з практичними механізмами, що забезпечують відновлення суверенітету та керованості територій [10]. Цей підхід дозволяє уникати фрагментарності, коли окремі програми існують “паралельно”, але не формують цілісного результату.

У змістовному плані реінтеграція складається принаймні з трьох взаємопов’язаних блоків: правового, соціального та економічного. Правовий блок передбачає відновлення дії конституційного порядку, роботи органів влади і системи правосуддя, а також забезпечення рівності громадян перед законом. Соціальний блок включає повернення й розвиток державних послуг, адресну підтримку вразливих груп, відновлення соціальної інфраструктури та заходи психологічної і соціальної реабілітації населення. Економічний блок охоплює відбудову критичної інфраструктури, стимулювання зайнятості, підтримку підприємництва та залучення інвестицій як передумову відновлення нормального життя й подолання бідності [5].

Окремого акценту потребує питання соціальної інтеграції та участі громадян у прийнятті рішень. С. Дерев’янко, аналізуючи проблематику політичної соціалізації внутрішньо переміщених осіб, фактично підводить до висновку: стійке відновлення соціальної єдності можливе лише за умов включення місцевих громад і ВПО до процесів обговорення та формування рішень, які безпосередньо впливають на їхнє повсякденне життя [7]. У цьому сенсі реінтеграція – це не тільки адміністративне “повернення” територій, а й відновлення горизонтальних зв’язків у суспільстві, формування відчуття справедливості, безпеки та перспективи.

З огляду на це, основні завдання державної політики реінтеграції можна систематизувати за напрямами:

1. Безпековий та правопорядок. Йдеться про базову стабілізацію, відновлення контролю та умов безпечного проживання. Без досягнення мінімально прийнятного рівня безпеки інші політики (економічні й соціальні) залишаються вразливими та короткотривалими [12].

2. Відновлення врядування і сервісів. Повернення адміністративних послуг, освіти, медицини, соціального захисту; формування прозорих процедур та підзвітності на місцях. Місцеве самоврядування тут відіграє роль "першої лінії" реалізації політики: саме громади забезпечують оперативне реагування на потреби населення і перетворюють національні програми на конкретні рішення "на землі" [6].

3. Соціальний захист і права ВПО. Вимушене переміщення часто означає втрату житла, доходів і соціальних зв'язків, тому держава має поєднувати грошову підтримку, програми інтеграції в приймаючі громади та інструменти відновлення самозабезпечення. У правовому сенсі важливо забезпечити відповідність політики міжнародним стандартам у сфері прав ВПО, адже це посилює недискримінаційний підхід та доступність базових гарантій [11]. Додатково, соціально-правові механізми захисту ВПО в наукових дослідженнях аналізуються як окремий напрям державної відповідальності, що має бути адміністративно чітким і процедурно доступним [2; 3].

4. Економічне відновлення і зайнятість. Відновлення інфраструктури, підтримка малого й середнього бізнесу, стимулювання місцевого ринку праці та інвестиційні інструменти. Економічне пожвавлення виконує не лише "матеріальну" функцію – воно також підсилює довіру до держави, зменшуючи відчуття маргіналізації та безперспективності у населення [5].

5. Культурно-інформаційна політика і згуртованість. Реінтеграція має враховувати культурні особливості регіонів, підтримувати локальні ініціативи та забезпечувати доступ до достовірної інформації. Це знижує ризики соціальної напруги, сприяє відновленню громадянської єдності та зміцненню національної ідентичності [4].

Водночас ефективність реінтеграції визначається не лише набором цілей, а й якістю інституційного механізму: узгодженістю компетенцій, координацією між рівнями влади, стабільністю ресурсного забезпечення і наявністю зрозумілих критеріїв оцінювання результатів. Саме дефіцит координації часто розглядається як одна з ключових управлінських проблем, що призводить до дублювання функцій і втрати ефективності виконання програм [45]. Додатковими обмеженнями виступають нестача фінансових і технічних ресурсів, а також потреба в адаптації нормативної бази до реалій війни та післявоєнного відновлення [28; 23]. За таких умов особливої ваги набуває комплексний підхід, який поєднує правові, економічні й соціальні механізми та забезпечує їх взаємодію в єдиному політичному циклі – від планування і фінансування до реалізації й моніторингу [1; 10; 12].

Отже, державна політика реінтеграції – це системна публічна політика, спрямована на відновлення територіальної цілісності України та повернення повноцінного соціально-економічного життя на деокуповані території. Її результативність залежить від того, наскільки послідовно держава поєднує безпекові, правові, соціальні й економічні інструменти, забезпечує участь громад і ВПО в ухваленні рішень та узгоджує національні пріоритети з практикою місцевої реалізації [6; 7; 11]. Саме така інтегрована модель створює підґрунтя для стійкої стабілізації, відновлення довіри до інституцій та довгострокового розвитку країни в умовах сучасних викликів [1; 12].

1.2. Поняття тимчасово окупованих територій та їх характеристика

Тимчасово окуповані території – це частини державної території, які фактично перебувають під контролем іншої держави або підконтрольних їй сил, що істотно деформує соціально-економічний розвиток, роботу інститутів влади та дію національної правової системи. Для України проблематика тимчасової окупації набула виняткової ваги в умовах сучасних геополітичних викликів, а

після повномасштабної агресії – ще й через необхідність системного планування деокупації, відновлення державного управління та подальшої реінтеграції населення і територій у загальнонаціональний простір.

У науковому дискурсі поняття “тимчасово окупована територія” розкривається не тільки як факт втрати державою ефективного контролю над частиною власної території, а і як комплекс юридичних наслідків. Так, О. Карпенко підкреслює, що тимчасова окупація означає звуження можливостей держави реалізовувати юрисдикцію, а також формує нові правові й політичні обмеження щодо гарантування прав громадян і виконання зобов’язань у площині міжнародного права [15]. О. Скобельська акцентує, що окупація породжує тривалі соціальні та економічні деформації, через що держава змушена шукати гнучкі механізми правової адаптації та посилені гарантії захисту для постраждалих груп [40].

Поряд із цим, важливо розглядати тимчасово окуповані території крізь призму національної безпеки. Н. Шаптала пропонує трактування, у якому категорія “тимчасово окупована територія” виконує роль юридичної основи для формування державної політики, спрямованої на відновлення контролю та забезпечення міжнародно визнаних кордонів [46]. Отже, в українській практиці це поняття поєднує щонайменше два виміри – правовий (режим, юрисдикція, гарантії прав) і політико-безпековий (контроль, стабілізація, повернення керованості).

Історично формування проблеми тимчасової окупації в Україні пов’язують із подіями 2014 року, коли частина територій опинилася під зовнішнім контролем, що створило новий для держави правовий і управлінський прецедент. Л. Корнат та О. Корнат звертають увагу, що ці події актуалізували потребу перегляду політичних підходів, а також посилення міжнародних зобов’язань і механізмів захисту територіальної цілісності [20]. Такий контекст важливий, бо він пояснює, чому державна політика щодо окупованих територій не може

обмежуватися лише “юридичною фіксацією статусу”, а має включати довгострокову стратегію повернення, відновлення й інтеграції.

Окремою проблемою є обмежена практична юрисдикція України на окупованих територіях, що ускладнює як реалізацію прав громадян, так і застосування національних правових процедур. У гуманітарному та правовому вимірі на це вказує Б. Логвиненко, підкреслюючи, що тривала окупація змушує державу адаптувати правові інструменти до умов конфлікту й шукати моделі, які одночасно зберігають принципи правової держави та враховують “нестандартність” ситуації [19]. (У твоєму фрагменті посилання на Логвиненка помилково стоїть як [20]; щоб не змішувати з Корнатами [20], логічніше винести Логвиненка окремим номером – у роботі він фігурує як [19].)

Повномасштабне вторгнення 2022 року істотно ускладнило управлінські контури проблеми: зросли масштаби територій, які опинилися під окупацією, а разом із цим – безпекові ризики, навантаження на соціальний захист та потреба в додаткових механізмах підтримки прав громадян [18]. Це об’єктивно вимагає оновлення підходів державної політики – від уточнення процедур адміністрування до розвитку моделей “зв’язку держави з громадянином” навіть за умов відсутності фактичного контролю. Зокрема, наголошується на потребі більш оперативних адміністративних процедур, орієнтованих на забезпечення базових послуг, охорону здоров’я та підтримку економічної стійкості для населення відповідних територій [3].

Додатковим викликом стала загострена вразливість прав людини на окупованих територіях. Обмежений доступ до правосуддя, медичної допомоги, освіти й соціальних сервісів підсилює потребу в спеціальних механізмах захисту населення та в узгодженні національної політики з міжнародними правовими стандартами, які покликані гарантувати базові права навіть у кризових умовах [38]. У цьому контексті пріоритетом стає не лише “нормативне проголошення” гарантій, а й проектування процедур їх реалізації (ідентифікація потреб, маршрути доступу до послуг, дистанційні формати, правова допомога тощо).

Соціально-економічні наслідки окупації проявляються системно: змінюється демографічний склад (виїзд населення, зростання частки ВПО, “вимивання” працездатної групи), посилюється соціальна ізоляція, погіршується доступ до якісних послуг і руйнуються горизонтальні зв’язки між громадами. Паралельно відбувається економічний спад через руйнування інфраструктури, скорочення робочих місць та обмеження доступу до ресурсів, що знижує якість життя та ускладнює майбутню післявоєнну відбудову. Окремо фіксуються культурні та соціальні втрати: звуження доступу до культурних інституцій та можливостей для самовираження послаблює розвиток національної ідентичності й соціальної згуртованості [65].

Політико-управлінський вимір окупації також є складним: можуть виникати паралельні “системи влади”, що конкурують за вплив і ресурси, а це ускладнює моніторинг ситуації та підвищує ризики порушення прав людини. Додатково, окупація трансформує громадське життя: знижується політична активність, посилюється інформаційна ізоляція, а політичні репресії й обмеження свободи слова формують атмосферу страху та недовіри, що негативно впливає на готовність людей брати участь у суспільних процесах [49]. Такі чинники важливо враховувати при плануванні реінтеграції, адже “повернення території” без відновлення соціального капіталу та довіри не забезпечить стійкого результату.

Економічні втрати мають довготривалий характер і посилюються розривом господарських та логістичних зв’язків між підконтрольними й окупованими територіями. Це ускладнює перевезення, постачання товарів і доступ до ресурсів, погіршуючи і економічну стабільність, і соціальне становище населення [53]. Відтак, після деокупації критично важливим стає відновлення інфраструктурних та логістичних ланцюгів як бази для економічного “перезапуску” та повернення нормальних стандартів життя.

Таблиця 1.1

Ключові економічні та гуманітарні виклики на тимчасово окупованих територіях та їх управлінські наслідки

Аспект	Прояви проблеми	Управлінські наслідки для політики реінтеграції
Довготривалі економічні збитки	падіння інвестицій; втрата/пошкодження активів; деградація інфраструктури; зниження податкової бази	потреба у пріоритезації відбудови (критична інфраструктура → економіка → соціальна сфера); залучення зовнішнього фінансування; інструменти стимулювання зайнятості
Гуманітарні виклики та права людини	обмеження свобод; ризики порушень прав; ускладнений доступ до правосуддя та базових послуг	розробка спеціальних механізмів захисту; узгодження з міжнародними стандартами; розвиток дистанційних/мобільних сервісів
Переміщення населення (ВПО)	потреби у житлі, працевлаштуванні, інтеграції; “розрив” соціальних зв’язків	адресні програми підтримки; координація з громадами; інструменти соціальної адаптації та реабілітації
Доступ до адміністративних і соціальних послуг	обмеженість послуг через відсутність контролю; дефіцит ресурсів і працездатної інфраструктури	спрощення процедур; цифрові/дистанційні формати; планування швидкого відновлення сервісів після деокупації
Інформаційно-культурні ризики	інформаційна ізоляція; тиск/репресії; послаблення культурних практик та ідентичності	політика інформаційної реінтеграції; підтримка культурних і освітніх ініціатив; програми відновлення довіри

Джерело: розробка автора.

Підсумовуючи, тимчасово окуповані території характеризуються не лише зміною фактичного контролю, а й комплексом правових, соціальних, економічних та гуманітарних наслідків, які накопичуються з часом і підвищують “ціну” майбутньої реінтеграції. Тому державна політика має виходити з багатовимірності проблеми: поєднувати безпекові рішення з правовими гарантіями, відновленням сервісів, економічним перезапуском, а також заходами соціальної та інформаційно-культурної інтеграції населення. Це створює більш реалістичну основу для планування деокупації та подальшого відновлення керованості й довіри на звільнених територіях.

1.3. Внутрішньо переміщені особи: правовий статус та соціально-економічні проблеми

Проблематика внутрішньо переміщених осіб (ВПО) належить до найгостріших для сучасної України, оскільки вимушене переміщення охоплює мільйони громадян і водночас створює тривалий тиск на соціальну сферу, ринок праці, житловий сектор та спроможність приймаючих громад. Масовий характер переміщення населення зумовив не лише гуманітарні виклики, а й потребу в системній державній політиці, спрямованій на захист прав ВПО, їхню соціальну адаптацію та інтеграцію в нові громади. У цьому контексті ВПО доцільно визначати як особливу категорію громадян, які були змушені залишити місце постійного проживання через збройний конфлікт або інші кризові обставини, однак залишаються в межах держави. Практично це означає, що держава має діяти одночасно у двох взаємопов'язаних площинах: по-перше, забезпечити юридичну визначеність статусу ВПО та зрозумілі механізми доступу до гарантій; по-друге, створити інструменти відновлення самозабезпечення (житло, робота, освіта, медицина, психосоціальна підтримка), які зменшують довготривалу залежність від соціальних виплат і знижують ризики маргіналізації переселенців.

Правовий статус ВПО в Україні закріплюється низкою нормативно-правових актів, що визначають права, обов'язки та соціальні гарантії, а також процедури державної підтримки. Базовим документом у цій сфері є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який формує рамку доступу до соціальних послуг, освіти, медичної допомоги, працевлаштування та житла [32]. Важливу роль у прикладному механізмі підтримки відіграють підзаконні акти, зокрема Постанова КМУ № 94 від 26.01.2024 «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб» [8], що визначає порядок надання допомоги та окремі параметри соціальної підтримки ВПО. Дотичною до гарантій захисту у ситуаціях, пов'язаних із наслідками війни та невизначеністю щодо долі

людини, є також нормативна база про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [36], яка встановлює гарантії та механізми підтримки сімей у таких випадках. У житловому блоці опорним є Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» [31], що створює правові підстави для розвитку соціального житла й відповідних механізмів забезпечення уразливих категорій, зокрема ВПО. Сукупно ці акти формують необхідний нормативний «каркас», однак ефективність політики визначається не лише наявністю норм, а і реальними можливостями їх практичного застосування: доступністю процедур, стабільністю фінансування, спроможністю громад і відомчою координацією.

Соціально-економічні проблеми ВПО є багатовимірними, проте серед ключових вимірів першочергово виділяється житло як базова умова відновлення стабільності. На практиці програми соціального житла та підтримки оренди мають суттєве значення, однак їх стримують дефіцит житлового фонду, обмеження ресурсів і потреба у довгострокових рішеннях, узгоджених із можливостями приймаючих громад. Не менш критичним напрямом є працевлаштування та економічна інтеграція: наявність стабільного доходу прямо впливає на темпи адаптації, тоді як нестача вакансій у регіонах, що прийняли найбільше переселенців, і невідповідність частини професійних навичок потребам локальних ринків праці зумовлюють потребу в адресних інструментах зайнятості, перенавчання та підтримки підприємництва. Важливим чинником довгострокової інтеграції виступає освіта, адже освітні послуги є не лише реалізацією права, а й інструментом соціальної включеності, збереження людського капіталу та зниження ризиків соціальної ізоляції; водночас перевантаженість закладів у приймаючих громадах і нестача ресурсів можуть посилювати нерівність доступу до якості навчання. Окремого акценту потребує охорона здоров’я та психосоціальна підтримка: ВПО частіше потребують комплексної медичної допомоги через стрес, втрати та тривалу нестабільність, що відображається на фізичному й психологічному стані [23], а брак доступних

психологічних сервісів у приймаючих громадах здатен суттєво ускладнювати адаптацію, підвищуючи ризики довготривалих травматичних наслідків [56].

Ефективність державної політики щодо ВПО значною мірою залежить від інституційної взаємодії та здатності поєднувати державні інструменти з ресурсами місцевого рівня. Держава формує нормативні гарантії й загальні механізми підтримки, однак результат буде обмеженим без якісної реалізації на рівні громад, адже саме місцеве самоврядування та локальні структури найкраще бачать потреби переселенців, можуть оперативно налаштовувати сервіси, координувати допомогу та мінімізувати соціальну напругу. Паралельно суттєвий внесок роблять неурядові організації та волонтерські мережі, які забезпечують правові консультації, психологічну підтримку, сприяння працевлаштуванню й доступ до гуманітарних ресурсів, фактично виступаючи «містком» між переселенцями та інституціями. Важливою є й міжнародна складова: використання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав ВПО та їх імплементація в національні практики посилює недискримінаційний підхід і підвищує якість гарантій, на чому наголошує І. Каліущенко [11]. У підсумку політика підтримки ВПО має розглядатися як комплексна система, у якій правові гарантії, соціальні інструменти та економічні механізми взаємно підсилюють одне одного.

Водночас у реалізації державної політики щодо ВПО зберігаються системні проблеми, що прямо впливають на результативність підтримки та інтеграції. До них належать недоліки нормативно-правової бази, коли окремі норми або процедури не повною мірою відповідають актуальним потребам переселенців і ускладнюють доступ до житла, працевлаштування чи соціальних послуг; проблеми координації між органами влади, пов’язані з розпорошенням відповідальності та неузгодженістю дій між центральним і місцевим рівнями, що призводить до дублювання функцій або «прогалин» у допомозі; обмежені фінансові ресурси, які роблять підтримку нерівномірною та не дозволяють масштабувати житлові й соціальні програми; а також потреба в оперативній

адаптації законодавства до умов війни та післявоєнного відновлення, щоб політика не відставала від реальних змін і могла пропонувати спеціальні механізми дії в надзвичайних обставинах. З огляду на зазначене, підвищення ефективності політики підтримки ВПО доцільно пов'язувати з кількома логічними напрямами: актуалізацією нормативно-правової бази та процедур доступу до гарантій [32; 8]; зміщенням фокусу від короткострокової допомоги до інструментів стійкої інтеграції (довгострокові житлові рішення, регіональна зайнятість, доступна освіта й медицина); посиленням координації «центр–регіон–громада» та партнерства з громадянським суспільством і міжнародними організаціями; а також інституціоналізацією психосоціальної підтримки як обов'язкового компонента політики, зважаючи на вплив травми на здатність людини відновлювати життєві стратегії та інтегруватися в нове середовище [56]. Таким чином, впровадження комплексних і узгоджених рішень у правовій, соціальній та економічній площинах сприятиме реальному посиленню соціальної адаптації й інтеграції ВПО в приймаючих громадах, що, своєю чергою, зміцнюватиме соціальну стабільність у країні.

Висновки до першого розділу

1. Проаналізовано ключові аспекти державної політики реінтеграції, спрямованої на повернення тимчасово окупованих територій до єдиного правового та соціально-економічного простору України. Встановлено, що ефективна реінтеграція потребує комплексного підходу, який охоплює соціальну підтримку населення, економічне відновлення, інфраструктурну модернізацію та заходи зі зміцнення національної ідентичності. Обґрунтовано, що результативність реінтеграційних заходів прямо залежить від узгодженої міжвідомчої координації, достатньої мобілізації фінансових і технічних ресурсів, а також гнучкого нормативно-правового регулювання, адаптованого до умов війни та післявоєнного відновлення. Підсумовано, що успіх реінтеграції

визначається синергією держави, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства та міжнародних партнерів у формуванні умов для стійкого розвитку деокупованих територій.

2. Уточнено поняття тимчасово окупованих територій та визначено їхні ключові характеристики, що дозволяє глибше пояснити вплив окупації на систему державного управління та суспільні процеси. Показано, що тимчасово окуповані території – це регіони, які внаслідок збройного конфлікту перебувають під фактичним контролем іноземних сил, що зумовлює обмеження дії національної юрисдикції та відчуження від правового поля держави. Виявлено, що окупація спричиняє демографічні зрушення, деформацію соціальної структури, послаблення інституційної спроможності та економічний спад, пов’язаний із розривом виробничо-логістичних ланцюгів, скороченням ринків збуту й руйнуванням інфраструктури. Наголошено, що обмеження доступу до базових послуг і тривала соціальна ізоляція ускладнюють відновлення нормального функціонування територій та підвищують складність подальших реінтеграційних процесів.

3. Досліджено правовий статус і соціально-економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб (ВПО) як однієї з найбільш уразливих груп населення в умовах війни. Встановлено, що правовий статус ВПО регулюється комплексом нормативно-правових актів, які визначають їхні права, обов’язки та соціальні гарантії. Водночас доведено, що наявність законодавчої бази не усуває практичних бар’єрів: ВПО продовжують стикатися з дефіцитом доступного житла, обмеженими можливостями працевлаштування, труднощами в доступі до якісної освіти та медичної допомоги. Обґрунтовано, що підвищення ефективності державної політики щодо ВПО потребує інтегрованого підходу, який поєднує: удосконалення правового регулювання і процедур доступу до гарантій; посилення координації між органами влади на центральному та місцевому рівнях; залучення потенціалу громадянського суспільства; а також ресурсне забезпечення програм соціальної адаптації та інтеграції. Зроблено

висновок, що системне врахування специфіки ВПО є необхідною передумовою для формування дієвих державних програм підтримки в умовах війни та післявоєнного відновлення, а також для зміцнення соціальної стабільності в країні загалом.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

2.1. Нормативно-правова база реінтеграції окупованих територій в Україні

Проблема тимчасово окупованих територій в Україні є одним із найскладніших і найбільш багатовимірних викликів сучасного державного управління, адже йдеться не лише про відновлення суверенітету та територіальної цілісності, а й про повернення населення, яке тривалий час перебувало під впливом окупаційної адміністрації, до повноцінного життя у правовому, соціальному й економічному просторі України. Після незаконної окупації Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також частин Донецької та Луганської областей, перед Україною постало комплексне завдання: забезпечити захист прав громадян, підтримати зв’язок людей з українськими інституціями та створити умови для майбутньої реінтеграції. Відповідно, реінтеграційна політика охоплює широкий спектр питань – від правового регулювання й безпекових рішень до економічної стабілізації, відновлення інфраструктури та соціальної адаптації населення.

Необхідність реінтеграції зумовлена прагненням відновити дієвий суверенітет на всій території України й інтегрувати тимчасово окуповані території до єдиного національного простору, відновлюючи мирне життя та соціальну стабільність. Це потребує узгоджених зусиль на всіх рівнях публічної влади й реалізації масштабних заходів, які поєднують правові, соціальні, економічні та гуманітарні інструменти. Центральним завданням такої політики виступає створення умов для відновлення соціальних зв’язків і довіри громадян до державних інституцій, забезпечення доступу до базових державних сервісів (адміністративних, медичних, освітніх, соціальних), а також підтримка економічного розвитку та підвищення спроможності місцевих громад. У

практичній площині це означає, що реінтеграція має бути не «разовою кампанією», а довгостроковою управлінською рамкою: із чіткими повноваженнями органів влади, стабільними джерелами фінансування, інструментами моніторингу та гнучкими правовими рішеннями, здатними реагувати на зміну ситуації.

Одним із ключових компонентів реінтеграції є формування та підтримка ефективної нормативно-правової бази, яка забезпечує правовий захист громадян, що залишаються на тимчасово окупованих територіях, а також тих, хто переміствився або повертається на деокуповані території. Така база має не лише гарантувати базові права й свободи, а й створювати правові механізми збереження зв'язку людини з Україною та доступу до державних послуг у специфічних умовах. Саме тому важливими є норми щодо документування та обліку, доступу до соціальної підтримки, реалізації освітніх і медичних прав, а також інструменти відновлення соціально-економічної життєздатності громад. Паралельно держава повинна забезпечувати умови для інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих громадах, надаючи можливості для працевлаштування, освіти, медичної допомоги, житлового забезпечення та правового захисту.

Суттєве значення має співпраця держави з міжнародними партнерами та громадянським суспільством, адже реінтеграційна політика вимагає не лише ресурсів, а й довіри та легітимності. Міжнародні організації (зокрема структури системи ООН, ОБСЄ, Ради Європи) можуть надавати експертну, моніторингову й технічну підтримку, посилюючи стандарти захисту прав людини та сприяючи виробленню практичних механізмів допомоги постраждалому населенню. Водночас громадянське суспільство виконує важливі функції зворотного зв'язку, суспільного контролю й адресної підтримки людей, підвищуючи ефективність реалізації політики на місцях [64]. Саме така взаємодія – «держава–громада–міжнародні партнери» – створює основу для стійких результатів реінтеграції.

Окреслена логіка реалізується через систему нормативних актів, які формують правову рамку для тимчасово окупованих територій і паралельно – для підтримки ВПО. Базовим актом, який визначає правовий режим тимчасово окупованих територій і закріплює ключові принципи (зокрема невизнання будь-яких «юридичних» наслідків окупаційної влади в межах української юрисдикції та гарантії прав громадян), є Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII (далі – базовий закон про ТОТ) [33]. Важливо, що цей закон діє у редакціях із численними змінами, і на практиці саме ці зміни деталізують механізми реагування держави на нові виклики (зокрема у частині окремих процедур і режимних норм). Окремим важливим кроком стало ухвалення Закону України від 21.04.2022 № 2217-IX, який вніс зміни до низки законів щодо уточнення та посилення правового режиму на тимчасово окупованій території та правових механізмів захисту прав людини [30]. У результаті законодавча рамка стала більш «прикладною»: вона чіткіше визначає цілі державної політики на ТОТ, розмежовує підходи до захисту прав громадян і конкретизує окремі юридичні режими, необхідні для реагування на наслідки війни.

Крім законів, нормативну архітектуру формують урядові акти, що деталізують інструменти реалізації політики. Так, у контексті Донбасу тривалий час використовувався План заходів, затверджений розпорядженням КМУ від 11.01.2017 № 8-р, який окреслював комплекс кроків щодо підтримки населення, відновлення сервісів і поступової інтеграції окремих районів Донецької та Луганської областей [34]. Водночас важливо враховувати, що це розпорядження втратило чинність після ухвалення постанови КМУ від 28.06.2022 № 740 (тобто його доцільно подавати як етап попередньої політики та управлінського планування, а не як чинний документ) [34]. Паралельно уряд розвиває стратегічний рівень політики відновлення: Постановою КМУ від 13.08.2024 № 940 оновлено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки,

що дозволило посилити акценти на відновленні економічної активності, інфраструктури та підтримці постраждалих територій і громад [29]. Такий інструмент важливий тим, що поєднує реінтеграцію з політикою регіонального розвитку та дає підстави для довгострокових програм і фінансового планування.

Окрему роль у забезпеченні доступу громадян до сервісів і соціальної підтримки відіграють рішення, пов'язані з обліком і реєстрацією. Зокрема, Постановою КМУ від 04.08.2023 № 820 затверджено порядок внесення відомостей про адресу задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування), що знаходиться на ТОТ або територіях бойових дій, що є важливим для доступу людей до адміністративних і соціальних процедур в умовах воєнного часу [35]. На практиці це рішення підсилює інституційну спроможність держави планувати допомогу та коректно ідентифікувати потреби постраждалих груп.

Паралельно з політикою щодо ТОТ держава розбудовує нормативну базу підтримки ВПО як ключового соціального «наслідку» окупації та бойових дій. Базовим документом у цій сфері є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII [32], який закріплює правовий статус ВПО та рамкові гарантії доступу до послуг і захисту прав. Важливо уточнити, що посилання на № 3446-IX варто подавати як зміни до базового закону: Закон України від 08.11.2023 № 3446-IX запровадив додаткові положення, пов'язані з окремими питаннями забезпечення ВПО житлом для тимчасового проживання (тобто це не «новий закон про ВПО», а уточнення до чинного рамкового акта) [32]. Житловий блок також спирається на Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 № 3334-IV, який діє з наступними змінами (зокрема змінювався Законом № 2153-IX від 24.03.2022) і використовується як правова основа для інструментів соціального житла та відповідних механізмів підтримки уразливих груп, включно з ВПО [31]. Нормативно-процедурні механізми соціальної допомоги ВПО деталізує Постанова КМУ від 26.01.2024 № 94, яка визначає параметри й

порядок надання соціальної підтримки ВПО та інших вразливих категорій [8]. Окремого згадування заслуговує правове регулювання щодо осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: базовим є Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII, який діє з подальшими змінами, зокрема Законом № 3901-IX від 20.08.2024 (у твоєму тексті дата/номер були зміщені, тому тут важливо коректно подати як базовий акт + зміни) [36]. Це суттєво для родин, які постраждали від війни, у тому числі серед ВПО, оскільки формує гарантії й процедури в умовах правової невизначеності.

Таблиця 2.1.

Основні нормативно-правові акти з реінтеграції та підтримки внутрішньо переміщених осіб

Найменування акту	**Тип документа**	**Опис**
Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України	Закон України	Визначає правовий режим ТОТ, закріплює принципи державної політики щодо ТОТ і гарантії прав громадян; діє у редакціях із подальшими змінами.
Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України	Закон України	Уточнює та посилює окремі елементи правового режиму на ТОТ, деталізує цілі політики та механізми захисту прав людини.
Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб	Закон України	Рамково визначає статус ВПО, базові права, гарантії та механізми державної підтримки; діє із подальшими змінами.
Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин	Закон України	Визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти, процедури обліку/розшуку, а також гарантії підтримки сімей; діє із змінами.
Про житловий фонд соціального призначення	Закон України	Створює правову основу соціального житла і механізмів забезпечення житлом уразливих категорій; використовується як основа для житлових інструментів підтримки ВПО (із подальшими змінами).
Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки	Постанова КМУ	Оновлює стратегічні пріоритети регіонального розвитку, зокрема щодо відновлення постраждалих територій, розвитку інфраструктури та економічної активності.

Про затвердження Порядку внесення відомостей про адресу задекларованого/зареєстрованого місця проживання на ТОТ та територіях бойових дій	Постанова КМУ	Регламентує внесення/актуалізацію даних про місце проживання на ТОТ і територіях бойових дій, що підсилює облік і доступ до адміністративних/соціальних процедур.
Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб	Постанова КМУ	Визначає порядок і параметри соціальної підтримки (зокрема допомоги) ВПО та інших уразливих категорій.
Про затвердження плану заходів щодо реалізації деяких засад державної внутрішньої політики для окремих районів Донецької та Луганської областей	Розпоряд-ження КМУ	Визначало план заходів для підтримки населення й інтеграційних кроків щодо ОРДЛО; важливо враховувати, що документ має історичний характер (пізніше втратив чинність).

Таблицю складено на основі аналізу джерел [8; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що українська нормативно-правова база формує необхідну рамку для реінтеграції окупованих територій і підтримки ВПО, однак ключовим «вузьким місцем» лишається практична реалізація: координація між органами влади, ресурсне забезпечення, узгодженість процедур і здатність швидко оновлювати підзаконні механізми під зміни воєнної ситуації. Відсутність чіткої взаємодії між інституціями часто призводить до прогалин у сервісах або дублювання функцій, а дефіцит фінансування та інфраструктурні втрати ускладнюють відновлення і соціальну підтримку. Саме тому підвищення ефективності реінтеграційної політики логічно пов’язувати з: (1) посиленням міжвідомчої координації та відповідальності; (2) стабілізацією фінансування і прозорим контролем використання ресурсів; (3) регулярною адаптацією законодавства й процедур до реалій воєнного часу; (4) ширшим залученням громадянського суспільства та міжнародних партнерів як джерела експертизи, моніторингу та адресної допомоги [64].

2.2. Державні програми та стратегії реінтеграції ВПО

У сучасних умовах збройного конфлікту в Україні проблема реінтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набуває особливого значення, адже йдеться не лише про надання невідкладної допомоги, а про відновлення повноцінної життєдіяльності людей, які втратили дім, роботу, звичні соціальні зв'язки й опинилися в ситуації тривалої невизначеності. Масове переміщення населення створює для держави комплекс управлінських викликів і вимагає цілісної політики, яка поєднує гуманітарні інструменти з механізмами соціально-економічної інтеграції та довгострокової адаптації. Успішна реінтеграція ВПО є складовою суспільної стійкості: без включення переселенців у життя приймаючих громад, відновлення їх економічної самостійності та доступу до послуг неможливо говорити про відновлення соціальної тканини суспільства й зміцнення соціальної згуртованості.

Найчастіше ВПО стикаються з проблемами житла, працевлаштування, доступу до медичних та освітніх послуг, а також із потребою у соціальній і психологічній підтримці. Саме тому держава розвиває програми й стратегічні підходи, спрямовані на підтримку переселенців і створення умов для їх інтеграції; аналіз таких інструментів дозволяє оцінити ефективність політики, виявити слабкі місця та сформулювати практичні рекомендації щодо її удосконалення [47]. У правовому вимірі реінтеграція ВПО спирається на національне законодавство й підзаконні акти, які визначають статус переселенців, їх права й гарантії, а також логіку державної підтримки. Центральним нормативним орієнтиром виступає Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», що закріплює базові гарантії доступу до соціальної підтримки, медичних та освітніх послуг і механізми взаємодії держави з ВПО. Водночас практична результативність правового регулювання залежить від того, наскільки узгоджено працюють інституції та чи підкріплені норми реальними ресурсами й процедурами на місцях.

У політико-управлінській площині важливе місце займають програмні документи та інструменти, орієнтовані на соціальну адаптацію й інтеграцію ВПО, зокрема заходи щодо житлового забезпечення, професійного навчання та підтримки працевлаштування, а також забезпечення доступу до соціальних і медичних сервісів [41]. Такі підходи мають забезпечувати не лише короткострокове «закриття потреб», а й відновлення самозабезпечення, що є критично важливим для довготривалої інтеграції. Окремим елементом підтримки є програми грошової допомоги, які частково компенсують втрату доходів і дозволяють покривати базові витрати на проживання та харчування [46]. Разом із тим оцінювання практики реалізації показує, що навіть за наявності позитивних результатів існують типові обмеження: по-перше, інформаційний дефіцит і нерівний доступ до відомостей про доступні програми (частина людей не знає про всі можливості підтримки); по-друге, ресурсні обмеження, які зменшують охоплення та стабільність допомоги; по-третє, проблеми інтеграції з місцевими ринками праці, де переселенці можуть втрачати конкурентоспроможність через невизнання досвіду, розрив професійних зв’язків або невідповідність локальному попиту. Саме тому програми підтримки доцільно посилювати компонентами кар’єрного консультування, перенавчання й стимулювання зайнятості, а також інструментами, які підтримують підприємницькі ініціативи ВПО (за наявності відповідних місцевих умов).

Реінтеграція ВПО в приймаючих громадах значною мірою визначається не лише наявністю державних програм, а і здатністю місцевого рівня перетворювати ці програми на доступні сервіси. Одним із базових напрямів є житлова підтримка, яка включає як тимчасові рішення, так і допомогу в переході до більш стабільних житлових умов, з урахуванням потреб домогосподарств і можливостей конкретної громади [44]. Важливою складовою виступають освітні та професійні ініціативи, які дозволяють адаптувати навички переселенців до запитів місцевого ринку праці, підвищують шанси на працевлаштування та одночасно сприяють соціалізації й включеності у нове середовище [41]. У цьому

процесі ключовою є роль місцевих органів влади, які забезпечують реалізацію політики на місцях, налагоджують комунікацію з ВПО та відповідають за організаційну спроможність сервісів; водночас для ефективних рішень місцевий рівень має бути підкріплений ресурсами та чіткими повноваженнями [53]. Значну підтримку забезпечують і громадські організації, які часто виступають посередником між державою та переселенцями, надаючи інформаційну, правову та психологічну допомогу, а також організовуючи заходи, що зміцнюють соціальні зв'язки (навчальні програми, волонтерські ініціативи, культурні події тощо) [62].

Попри розбудову політики та інструментів підтримки, реалізація програм для ВПО стикається з групою стійких викликів. Найпомітнішим обмеженням є недостатність фінансових ресурсів, що безпосередньо звужує можливості громад забезпечувати житло, освіту, медичні та соціальні послуги, а економічна нестабільність посилює ризики скорочення видатків на соціальні програми [61]. Не менш проблемною є координація між центральним і місцевим рівнями: неузгодженість рішень, дублювання функцій або, навпаки, «провали» відповідальності знижують швидкість і якість допомоги, створюючи для ВПО додаткові бар'єри в доступі до послуг [53]. Додатковою слабкою ланкою виступає відсутність достатньо чіткої та єдиної рамки пріоритетів на національному рівні: регіони справді мають різні потреби, однак без узгоджених спільних цілей важко забезпечити комплексність політики й зрозумілість правил для самих переселенців. Окремого наголосу потребують соціальні та психологічні наслідки переміщення: травматичний досвід втрат і вимушеної міграції знижує здатність до адаптації, а дефіцит доступних психологічних сервісів поглиблює вразливість частини домогосподарств; відтак програми підтримки мають враховувати не лише матеріальні потреби, а й психосоціальну складову [56].

Таблиця 2.2 узагальнює ключові бар’єри, що найчастіше знижують результативність державних програм підтримки ВПО, і водночас вказує на управлінські точки, де можливі швидкі покращення.

Таблиця 2.2.

Виклики у реалізації програм підтримки ВПО

№	Виклик	Опис
1	Недостатня фінансова підтримка	Брак ресурсів ускладнює реалізацію програм на місцевому рівні та обмежує доступність житла, освіти, медичних і соціальних послуг.
2	Проблеми координації між рівнями влади	Неузгодженість дій спричиняє дублювання зусиль або прогалини в допомозі, що знижує швидкість і якість підтримки.
3	Відсутність єдиної рамки пріоритетів у національному масштабі	Без спільних цілей і критеріїв регіональні підходи стають розрізненими, а ВПО отримують менш передбачуваний доступ до інструментів підтримки.
4	Психосоціальні виклики	Травматичний досвід, стрес і втрати потребують доступних психологічних та соціальних сервісів; їх дефіцит ускладнює адаптацію.

Джерело: авторська розробка.

Важливим ресурсом для вдосконалення політики є міжнародний досвід. Практика держав, які мали масштабне внутрішнє переміщення (зокрема Грузія), демонструє ефективність комплексних програм, що одночасно охоплюють економічну підтримку, освітні компоненти, доступ до медицини та інструменти зворотного зв’язку, які дозволяють переселенцям артикулювати потреби й впливати на налаштування сервісів [55]. Досвід Боснії і Герцеговини підкреслює вагу локальних ініціатив: залучення переселенців до соціальних проєктів, партнерство з громадами та підтримка місцевих програм можуть одночасно покращувати адаптацію ВПО й зміцнювати соціальні зв’язки в приймаючих територіях [52]. Водночас перенесення цих практик в Україну потребує адаптації до умов триваючої війни, різної спроможності громад і високої мобільності населення.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що державні програми підтримки ВПО є необхідною базою для їх реінтеграції, однак результативність

політики стримується фінансовими обмеженнями, фрагментарною координацією та нерівномірністю реалізації на місцях. З огляду на це, доцільними є такі кроки вдосконалення політики:

- удосконалення нормативно-правового регулювання та процедур доступу до підтримки з урахуванням реалій воєнного часу й післявоєнного відновлення;
- посилення ресурсного забезпечення програм (житло, медицина, зайнятість, освіта), у тому числі через залучення партнерських механізмів і проектного фінансування;
- покращення координації між центральними та місцевими органами влади, запровадження зрозумілих «маршрутів послуг» для ВПО й мінімізація дублювання функцій;
- інституціоналізація партнерства з громадами та НУО, які забезпечують адресну підтримку, інформаційне супроводження й соціальну інтеграцію;
- обов’язкове включення психосоціальної підтримки як окремого компонента програм, зважаючи на вплив травми на адаптаційні можливості [56].

Підсумовуючи, саме комплексний підхід – із поєднанням правових гарантій, економічних інструментів, місцевої реалізації та врахуванням психосоціальних потреб – може стати практичною основою успішної реінтеграції ВПО в Україні, а використання міжнародних уроків (після адаптації до українських умов) посилює здатність державної політики відповідати на масштаб і тривалість виклику [55; 52].

2.3. Політика соціальної підтримки та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб

Нині соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб набуває ключового значення в умовах тривалих криз, що спричиняють масштабні

внутрішні міграції та значно послаблюють соціальну стабільність держави. Питання забезпечення соціальної підтримки ВПО виходить за межі індивідуальної допомоги та набуває комплексного соціально-економічного характеру, адже вимушена міграція створює нові виклики не лише для самих осіб, а й для суспільства загалом. Так, ефективна політика соціальної підтримки повинна враховувати потреби та права ВПО, які мають обмежений доступ до житла, медичного обслуговування, освіти, а також до можливостей працевлаштування.

Внутрішньо переміщені особи стикаються з низкою соціально-економічних та правових викликів, що ускладнюють їхню інтеграцію в нові громади та створюють додатковий тиск на соціальні служби. Такі особи часто змушені адаптуватися до нових соціально-економічних умов, стикаючись з проблемами у пошуку гідної роботи та стабільного джерела доходу. Більше того, в умовах недостатньо розвиненої інфраструктури соціальної підтримки ці виклики перетворюються на системні, загострюючи питання нерівності та дискримінації. Складність полягає ще й у тому, що правові рамки, хоча й спрямовані на захист ВПО, нерідко не враховують специфічні потреби цієї категорії населення, що обмежує можливості для реалізації їхніх прав.

Загалом, соціально-економічні та правові виклики, які стоять перед ВПО, вимагають активної ролі держави у формуванні комплексної політики соціальної підтримки. Зокрема, необхідно розвивати не тільки систему державних допомог, а й стимулювати громадянське суспільство до активної участі у процесі підтримки та адаптації ВПО, забезпечуючи тим самим більш стійкий і довгостроковий підхід до вирішення проблем. У цьому контексті ефективна політика соціальної підтримки повинна бути не просто реакцією на наявні проблеми, а й проактивною стратегією, що здатна не лише забезпечити базові права та потреби ВПО, а й створити сприятливі умови для їхньої повноцінної інтеграції в соціум.

Не можна також оминути той факт, що забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб є одним із найважливіших напрямів соціальної політики держави, особливо в умовах зростаючої кількості переміщених осіб через тривалі конфлікти та нестабільність. ВПО потребують різносторонньої підтримки для задоволення базових потреб, таких як житло, робота, доступ до освіти та медичного обслуговування, що забезпечує їх адаптацію та інтеграцію в нові громади. Держава не лише визнає ці права, але й повинна реалізувати ефективні механізми підтримки, що передбачають координацію з громадськими та міжнародними організаціями.

Одним із ключових напрямів державної політики є забезпечення ВПО житлом, оскільки саме відсутність постійного житла стає критичним фактором, що заважає їм повернутися до нормального життя. Нині існують програми, спрямовані на тимчасове та довгострокове забезпечення житлом, зокрема надання соціального житла та субсидій на оренду [51]. Такі заходи є важливими для забезпечення базової стабільності ВПО, але постають виклики в контексті їх масштабування та фінансування. Потреба у розробці більш довгострокових і стійких програм, які враховували б інтереси та можливості місцевих громад, є надзвичайно актуальною.

Крім того, питання забезпечення права на працю є одним з основних аспектів соціальної політики, спрямованої на інтеграцію ВПО у нові громади. Важливо забезпечити рівний доступ до ринку праці та створити умови для працевлаштування, оскільки стабільне джерело доходу є основою соціальної адаптації. На державному рівні існують програми працевлаштування та перекваліфікації ВПО, які допомагають їм освоїти нові професії або підвищити кваліфікацію. Водночас з'являються виклики, пов'язані з недостатньою кількістю робочих місць у певних регіонах, особливо тих, що приймають найбільше переселенців, що вимагає посилення уваги до питань регіональної зайнятості.

Варто звернути увагу на те, що освіта є ще одним важливим напрямом політики соціального захисту ВПО, оскільки доступ до якісної освіти сприяє

довгостроковій інтеграції переміщених дітей і дорослих у нові громади. Держава забезпечує право на освіту для ВПО через програми включення, що передбачають адаптацію шкільних програм, створення додаткових навчальних місць та надання психологічної підтримки. Крім того, існують заходи для надання додаткових стипендій та грантів для ВПО, що допомагає дітям та молоді отримувати вищу освіту [27]. Однак зростаючий тиск на освітні установи у приймаючих регіонах вимагає додаткових ресурсів та підтримки, щоб забезпечити рівень якості навчання.

Медичне обслуговування є критичним аспектом підтримки, адже ВПО часто стикаються з погіршенням здоров'я внаслідок стресу, фізичних навантажень та зміни життєвих умов. Держава забезпечує право на безоплатне медичне обслуговування для ВПО через систему державних медичних закладів, а також надає доступ до спеціалізованої медичної допомоги. Додатково передбачені програми психологічної допомоги, оскільки проблема посттравматичних розладів є актуальною серед ВПО. Проте, щоб система охорони здоров'я могла адекватно реагувати на збільшення навантаження, потрібні додаткові інвестиції та розробка спеціалізованих програм для ВПО.

Важливою складовою соціальної підтримки є надання ВПО різноманітних пільг та допомоги, спрямованих на забезпечення їхньої адаптації та покращення якості життя. Зокрема, існують пільги на оплату житлово-комунальних послуг, субсидії на оренду житла, а також одноразові фінансові допомоги. Такі програми дають можливість ВПО почати нове життя у нових умовах, однак вони потребують значного фінансового ресурсу, а також механізмів прозорого розподілу коштів та ефективного контролю за їх використанням.

Доречно додати, що програми соціального захисту та пільги для ВПО, хоча і створюються на національному рівні, вимагають співпраці з регіональними та місцевими органами влади для забезпечення належного виконання. Так, місцева влада часто відіграє ключову роль у реалізації програм соціального захисту, оскільки саме вона безпосередньо контактує з ВПО та координує надання

допомоги на місцях [60]. Вказане ставить нові виклики перед органами місцевого самоврядування, що вимагає створення механізмів ефективної комунікації та координації між різними рівнями влади.

Розробка політики соціальної підтримки ВПО також потребує активної участі громадянського суспільства, яке може забезпечити додаткові ресурси та ефективну підтримку для вирішення потреб ВПО. Громадські організації часто залучаються до процесу надання соціальних послуг та правової допомоги, особливо в питаннях захисту прав ВПО. Їхня участь створює умови для більш гнучкої та швидкої реакції на потреби, що виникають у різних регіонах, зокрема в контексті правових консультацій та захисту інтересів ВПО у правовому полі.

Цікавим є те, що міжнародні організації, такі як ООН та Червоний Хрест, також роблять вагомий внесок у підтримку політики соціальної підтримки ВПО в Україні, надаючи технічну, фінансову та експертну допомогу. Їхня участь дозволяє значно підвищити якість і доступність соціальних послуг, надаючи додаткові ресурси для медичної допомоги, освітніх програм, а також забезпечення тимчасового житла [59]. Завдяки цьому, політика соціального захисту стає багатовимірною, дозволяючи враховувати міжнародний досвід і створювати більш комплексні підходи до допомоги ВПО.

Держава продовжує розвивати нормативно-правову базу для забезпечення ефективного соціального захисту ВПО, зокрема шляхом прийняття спеціальних законів та нормативних актів, які регулюють права та обов'язки ВПО. Оновлення законодавства дозволяє адаптувати політику під актуальні потреби та виклики, зокрема у питаннях забезпечення прав на житло, доступ до роботи, медичного обслуговування та освіти. Однак постійне оновлення нормативної бази потребує значних ресурсів і часу, а також міжвідомчої координації для забезпечення належного виконання. Для кращого розуміння основних напрямів державної політики щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та їхнього захисту надано таблицю 2.3., яка систематизує ключові аспекти, зокрема

забезпечення прав ВПО на житло, працю, освіту та медичне обслуговування, а також діючі програми соціального захисту та пільги.

Таблиця 2.3.

Основні напрями державної політики соціальної підтримки та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб

Напрям політики	Опис	Ключові програми та заходи	Виклики та потреби
Житло	Забезпечення тимчасовим та постійним житлом для ВПО.	Соціальне житло, субсидії на оренду.	Потреба у масштабуванні та довгострокових рішеннях.
Праця	Сприяння працевлаштуванню та перекваліфікації ВПО.	Програми працевлаштування, перекваліфікація.	Нестача робочих місць у певних регіонах та потреба у регіональних програмах.
Освіта	Забезпечення доступу до шкільної та вищої освіти	Адаптація навчальних програм, додаткові стипендії.	Потреба у збільшенні ресурсів освітніх закладів у приймаючих громадах.
Медичне обслуговування	Забезпечення доступу до базової та спеціалізованої медицини.	Безоплатне медичне обслуговування, програми психологічної допомоги.	Збільшення навантаження на медичні заклади та необхідність спеціалізованих програм для ВПО.
Пільги та допомога	Надання матеріальної допомоги та пільг.	Субсидії на житлово-комунальні послуги, одноразова фінансова допомога.	Фінансування програм, механізми контролю за розподілом коштів.
Інституційна підтримка	Співпраця з місцевою владою та громадянським суспільством.	Координація міждержавних та місцевих програм, підтримка громадських організацій.	Недостатня комунікація та потреба у підвищенні ефективності взаємодії між різними рівнями влади.
Міжнародна підтримка	Участь міжнародних організацій у наданні допомоги.	Співпраця з ООН, Червоним Хрестом, фінансова та технічна допомога.	Залучення міжнародних ресурсів, адаптація досвіду до національних умов.
Нормативно-правова база	Законодавчі основи для захисту прав ВПО.	Прийняття законів та нормативних актів, спрямованих на підтримку ВПО.	Постійне оновлення законодавства, міжвідомча координація для забезпечення належного виконання.

Джерело: *розробка автора.*

Таким чином, політика соціального захисту ВПО є багатогранною та вимагає комплексного підходу, який включає як надання соціальних пільг і допомоги, так і забезпечення прав на житло, працю, освіту та медичне обслуговування. Кожен із цих напрямів має свої особливості та виклики, що вимагає залучення різних інституційних ресурсів, а також активної співпраці між державними, громадськими та міжнародними організаціями для досягнення ефективності та забезпечення належного захисту прав ВПО.

Принагідно зазначити, що інституційні механізми підтримки внутрішньо переміщених осіб є важливою складовою державної політики, оскільки дозволяють забезпечити належний рівень соціальної підтримки та адаптації для цієї категорії населення. Основну роль у цьому процесі відіграють державні органи, які розробляють та реалізують нормативно-правові акти, спрямовані на захист прав ВПО та надання необхідної допомоги. Так, Міністерство соціальної політики України, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та органи місцевого самоврядування відповідають за координацію заходів соціальної підтримки, забезпечуючи надання житла, доступ до медичних послуг, освітніх програм та зайнятості. Кожен із цих органів виконує певні функції, спрямовані на інтеграцію та соціальний захист ВПО, що дозволяє реалізовувати комплексну політику підтримки.

Міжнародні організації відіграють не менш важливу роль у підтримці ВПО, адже їхня участь забезпечує додаткові фінансові, технічні та експертні ресурси. Організація Об’єднаних Націй, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та інші організації активно співпрацюють з українськими державними структурами, надаючи допомогу у вигляді гуманітарної допомоги, медичних послуг та психологічної підтримки. Вказані організації також беруть участь у розробці стратегій та планів дій щодо ВПО, базуючись на міжнародному досвіді та найкращих практиках, що сприяє підвищенню ефективності політики підтримки на державному рівні [57].

Громадянське суспільство є третім важливим компонентом інституційних механізмів підтримки ВПО. Громадські організації, благодійні фонди та волонтерські групи надають значну допомогу ВПО, зокрема, в питаннях працевлаштування, забезпечення житлом та психологічної підтримки. Вони безпосередньо працюють із переміщеними особами на місцях, що дозволяє швидко та гнучко реагувати на їхні потреби. Більше того, громадянське суспільство часто виступає як посередник між державою та ВПО, допомагаючи забезпечити ефективну комунікацію та оперативне вирішення проблем, з якими стикаються переміщені особи.

Форми співпраці між державними та недержавними організаціями можуть варіюватися залежно від цілей та особливостей конкретних проектів. Наприклад, державні органи можуть укладати меморандуми про співпрацю з міжнародними організаціями для реалізації спільних проектів, що передбачають фінансування з боку міжнародних партнерів та технічну підтримку з боку держави [3]. Вказане дозволяє швидко впроваджувати нові програми та послуги, враховуючи специфічні потреби ВПО. Зокрема, співпраця з ООН та Червоним Хрестом дозволяє державі забезпечити надання гуманітарної допомоги та медичних послуг у важкодоступних регіонах, де це особливо необхідно.

Однією з найбільш ефективних форм співпраці є публічно-приватне партнерство, коли держава спільно з бізнесом і громадськими організаціями створює програми соціальної підтримки. Така форма взаємодії дозволяє значно розширити обсяги допомоги, залучаючи додаткові ресурси та інноваційні підходи від бізнесу та громадянського суспільства. У межах таких партнерств можуть реалізовуватися програми перекваліфікації, створення нових робочих місць, навчання та мікрофінансування для ВПО, що сприяє їх економічній незалежності та інтеграції у нові громади.

Значною формою співпраці є також спільне проведення навчальних програм та тренінгів для державних службовців та волонтерів, які безпосередньо працюють із ВПО. Такі навчання, організовані спільно з міжнародними

організаціями, дозволяють підвищити кваліфікацію працівників та забезпечити їх необхідними знаннями і навичками для роботи з переселенцями [44]. Окреслене, своєю чергою, сприяє ефективнішому використанню ресурсів та підвищенню якості надання послуг, а також допомагає впроваджувати міжнародні стандарти підтримки ВПО в Україні.

Окремо слід зазначити роль координаційних платформ, які дозволяють організувати ефективний обмін інформацією між різними учасниками процесу підтримки ВПО. Такі платформи створюють умови для обговорення актуальних проблем, розробки стратегічних планів та узгодження дій між державними, міжнародними та громадськими організаціями. Наприклад, державні установи регулярно проводять зустрічі з представниками міжнародних партнерів і громадських організацій для оцінки поточної ситуації та адаптації політики відповідно до потреб ВПО. Доцільно далі, звернути увагу на таблицю 2.4., яка відображає основні інституційні механізми підтримки ВПО та форми взаємодії між державними, міжнародними і громадськими організаціями, які сприяють ефективному забезпеченню соціального захисту та інтеграції ВПО.

Таблиця 2.4.

Інституційні механізми підтримки внутрішньо переміщених осіб

Інституція / Організація	Роль у підтримці ВПО	Форми співпраці
Державні органи	Розробка нормативно-правових актів, надання соціальної підтримки, забезпечення житла, працевлаштування, освіти та медицини для ВПО.	Меморандуми про співпрацю, програми соціального захисту ВПО.
Міжнародні організації (ООН,	Фінансова, технічна та експертна допомога, реалізація гуманітарних програм, розробка стратегій.	Гуманітарна допомога, спільні проекти, фінансування та технічна підтримка.

Червоний Хрест, USAID)		
Громадські організації	Надають юридичну, психологічну підтримку, допомогу в працевлаштуванні, забезпеченні житлом, здійснюють моніторинг потреб ВПО.	Посередництво між державою та ВПО, надання послуг на місцях.
Публічно-приватне партнерство	Створення соціальних програм підтримки, сприяння перекваліфікації та працевлаштуванню, підтримка економічної інтеграції ВПО.	Спільні програми, залучення бізнесу до підтримки ВПО.
Координаційні платформи	Організація обміну інформацією, обговорення проблем ВПО, узгодження дій різних організацій.	Платформи для зустрічей та обговорень, стратегічне планування, адаптація політики.
Навчальні програми для службовців та волонтерів	Підвищення кваліфікації для ефективного надання послуг ВПО, впровадження міжнародних стандартів.	Спільні тренінги та семінари з міжнародними організаціями

Джерело: *авторська розробка.*

В цілому, інституційні механізми підтримки ВПО базуються на інтеграції зусиль різних рівнів: державного, міжнародного та громадянського суспільства. Кожен із цих компонентів вносить свій внесок у загальну стратегію підтримки ВПО, формуючи багаторівневу систему допомоги. Злагоджена співпраця між державними органами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством дозволяє не лише забезпечувати соціальний захист ВПО, а й створювати умови для їх інтеграції та адаптації, знижуючи навантаження на приймаючі громади та сприяючи соціальній стабільності країни.

Так, можна сказати, що аналіз поточних політик соціального захисту внутрішньо переміщених осіб виявив як позитивні, так і проблемні аспекти їх реалізації, особливо в контексті доступу до житла, праці, освіти та медичних послуг. Існуючі програми, спрямовані на підтримку ВПО, таких як субсидії на оренду житла, професійна перекваліфікація та психологічна підтримка, показали певну ефективність, однак їх обсяг та ресурсна база не є достатніми для повного задоволення потреб усіх ВПО. Аналіз показує, що кількість отримувачів допомоги є меншою за реальні потреби, оскільки програми часто розраховані на

обмежену кількість бенефіціарів, що обмежує загальну ефективність політики соціальної підтримки.

Значний бар’єр для успішного впровадження програм соціального захисту полягає у нерівномірному розподілі ВПО по країні. Деякі регіони, особливо ті, що прийняли більшу кількість переселенців, стикаються з надмірним навантаженням на місцеві соціальні служби. Вказане призводить до ситуації, коли інфраструктура не встигає адаптуватися до нових умов, а доступ до базових послуг, таких як медичне обслуговування або підтримка у пошуку житла, стає вкрай обмеженим. Крім того, дефіцит фінансування на місцевому рівні погіршує ситуацію, оскільки багато регіональних програм соціальної підтримки залишаються недофінансуванні, що знижує їхню ефективність і стабільність.

Ще однією проблемою є брак координації між державними, регіональними та місцевими органами влади, що ускладнює реалізацію політик соціального захисту ВПО. Відсутність узгодженості дій та розбіжності у виконанні програм на різних рівнях управління призводять до нераціонального використання ресурсів та подвійної роботи окремих установ. Зокрема, аналіз показує, що багато програм, які працюють на національному рівні, не мають достатньої підтримки на рівні місцевих громад, що знижує їх реальний вплив на умови життя ВПО. Аналіз також виявив значну кількість адміністративних бар'єрів, які створюють перешкоди для ВПО у доступі до соціальних послуг. Наприклад, складні бюрократичні процедури, що пов’язані з отриманням статусу ВПО, затримують доступ до необхідної допомоги та створюють додатковий психологічний тиск на людей, які вже опинилися в складній життєвій ситуації. Додатково, неузгодженість у законодавстві, яке регулює права ВПО, часто стає причиною дискримінації та обмежує можливості для реалізації їхніх прав.

На основі проведеного аналізу можна запропонувати кілька напрямів для вдосконалення політики соціальної підтримки ВПО. Перш за все, розширення фінансування соціальних програм для ВПО дозволить збільшити їхній обсяг та охоплення, що зробить підтримку більш доступною. Додаткові інвестиції у

місцеву інфраструктуру, особливо у регіонах з високим рівнем переселення, сприятимуть підвищенню доступності житла, медичних послуг та освіти. Також необхідно посилити координацію між різними рівнями влади, що дозволить уникнути дублювання функцій та оптимізувати процес реалізації програм. Одним із кроків може бути створення єдиної електронної платформи для обміну інформацією між державними установами, що дозволить оперативніше реагувати на потреби ВПО та забезпечить прозорість процесів. Покращення правового регулювання соціальної підтримки ВПО має стати наступним пріоритетом. Спрощення процедур отримання допомоги та перегляд нормативних актів з метою усунення законодавчих суперечностей створить сприятливі умови для реалізації прав ВПО. Таким чином, вдосконалення існуючих механізмів соціальної підтримки сприятиме підвищенню якості життя ВПО та їх успішній інтеграції у приймаючі громади.

Підсумовуючи проведений аналіз, можна стверджувати, що поточна політика соціального захисту внутрішньо переміщених осіб містить як позитивні сторони, так і суттєві проблеми, що обмежують її ефективність. Незважаючи на наявність програм, спрямованих на підтримку ВПО у сферах житла, працевлаштування, освіти та медичного обслуговування, реальні потреби багатьох осіб залишаються задоволеними лише частково. Основні бар’єри включають обмежене фінансування, недостатню координацію між рівнями влади, нерівномірний розподіл ресурсів і відсутність оперативної підтримки на місцях. Для вдосконалення політики соціальної підтримки ВПО необхідно зосередитися на декількох ключових напрямках: збільшення фінансування та розширення масштабів програм, покращення координації між державними органами на різних рівнях, а також оптимізація процедур та законодавчих актів, що регулюють права ВПО. Такі заходи дозволять не лише підвищити доступність соціальних послуг, але й сприятимуть повнішій інтеграції ВПО в нові громади, забезпечуючи стійкий і довготривалий захист їхніх прав та інтересів.

Висновки до другого розділу

1. Проведено комплексний аналіз нормативно-правової бази, спрямованої на реінтеграцію окупованих територій в Україні. Виявлено, що чинні законодавчі акти охоплюють ключові аспекти соціальної підтримки, захисту прав внутрішньо переміщених осіб та відновлення життєздатності постраждалих територій. З'ясовано, що, хоча нормативна база створює міцний правовий фундамент для реінтеграційних процесів, її ефективність залежить від підвищення рівня координації між державними установами, доступу до необхідних ресурсів та врахування специфічних викликів, що виникають через поточну воєнну ситуацію. Окрім того, важливо забезпечити гнучкість законодавства, яке має відповідати умовам сьогодення, та залучати громадські і міжнародні організації для підтримки та реалізації державної політики на місцях. Таким чином, успіх політики реінтеграції потребує не лише вдосконалення законодавчих норм, але й комплексного підходу, що сприятиме довготривалому зміцненню соціальної стабільності в Україні.

2. Досліджено державні програми та стратегії реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. В ході дослідження встановлено, що ефективність реалізації цих програм безпосередньо залежить від комплексного підходу, який враховує як потреби самих ВПО, так і специфіку місцевих умов. Хоча в Україні існує низка нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав та соціальної підтримки переселенців, однак на практиці реалізація цих заходів стикається з серйозними викликами, такими як недостатнє фінансування, відсутність координації між державними органами та місцевими громадами. Оцінка ефективності державних програм показала, що багато з них потребують вдосконалення, зокрема в аспектах адаптації до умов війни та забезпечення доступності послуг для ВПО. Крім того, виявлено, що залучення місцевих громад та неурядових організацій є важливим фактором для успішної соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Загалом, варто розробити

нові стратегії, які б враховували специфіку проблем, з якими стикаються ВПО, та забезпечували чітку координацію між усіма учасниками процесу. Лише через інтеграцію зусиль держави, місцевих органів влади і суспільства можна створити належні умови для повернення внутрішньо переміщених осіб до повноцінного життя та сприяти їхньому успішному відновленню в нових громадах.

3. Здійснено аналіз політики соціальної підтримки та забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, що дозволив виявити як позитивні, так і проблемні аспекти реалізації існуючих програм. Результати аналізу показали, що попри наявність ряду програм, спрямованих на задоволення базових потреб ВПО, таких як доступ до житла, медичних послуг, освіти та працевлаштування, їх ефективність обмежується недостатнім фінансуванням, адміністративними бар'єрами та слабкою координацією між різними рівнями влади. Виходячи з отриманих результатів, вдосконалення політики підтримки ВПО має орієнтуватися на підвищення ефективності програм через покращення координації, усунення адміністративних бар'єрів і збільшення ресурсної бази. Вказане сприятиме посиленню соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, підвищенню їх доступу до необхідних послуг та успішній інтеграції в приймаючі громади.

РОЗДІЛ 3. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ВПО

3.1. Основні проблеми та перешкоди у процесі реінтеграції

У сучасних умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну реінтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) стає одним із ключових напрямів державної соціальної політики, адже вимушене переміщення значної кількості громадян одночасно посилює навантаження на соціальну інфраструктуру та економіку приймаючих громад і загострює потребу в ефективних механізмах підтримки та інтеграції. Реінтеграція ВПО охоплює не лише задоволення базових потреб у житлі й зайнятості, а й ширший комплекс завдань – від забезпечення доступу до медичних та освітніх послуг до подолання соціальної ізоляції, дискримінаційних практик і адміністративних бар'єрів, що перешкоджають отриманню допомоги. Відтак результативність реінтеграції прямо залежить від узгодженої взаємодії державних органів, місцевого самоврядування, громадських ініціатив і міжнародних партнерів.

Найгострішою проблемою для ВПО залишається житлове забезпечення: масовий попит у приймаючих громадах спричинив дефіцит житла та підвищення вартості оренди, через що частина переселенців змушена часто змінювати місце проживання або погоджуватися на умови, нижчі за мінімальні стандарти. Додатковим ускладненням є непристосованість частини наявного житла до потреб сімей із дітьми, осіб похилого віку та людей з інвалідністю, а також слабка забезпеченість тимчасового розміщення базовими комунальними послугами [3]. Нестача ресурсів у місцевих бюджетах і відсутність стабільного централізованого підходу призводять до фрагментарності житлових програм, залежності від зовнішнього фінансування та нерівності доступу до підтримки між громадами.

Другим критичним бар’єром виступає працевлаштування: без стабільного доходу ВПО залишаються економічно вразливими та довше залежать від допомоги. Переселенці часто стикаються з дефіцитом вакансій у приймаючих регіонах і невідповідністю кваліфікацій попиту місцевого ринку, що підвищує потребу в перекваліфікації та професійній адаптації [9]. Ситуацію ускладнюють упередження з боку роботодавців, які можуть сприймати ВПО як «нестабільну» робочу силу, що звужує можливості працевлаштування і підштовхує до низькооплачуваної зайнятості, не відповідної досвіду.

Суттєвими є проблеми доступу до медицини, особливо з огляду на підвищені потреби в реабілітації та психологічній підтримці. Перевантаженість медичних закладів у регіонах, де зосереджена найбільша кількість ВПО, брак кадрів і ресурсів знижують доступність як базових, так і спеціалізованих послуг, що негативно позначається на фізичному й психічному стані переселенців [46]. Подібна логіка проявляється в освіті: нестача місць у школах, нерівномірність ресурсного забезпечення та недостатня підготовка персоналу до роботи з дітьми, які пережили травматичні події, ускладнюють адаптацію та підвищують ризики соціального відчуження.

Окремий блок перешкод формують адміністративні й правові бар’єри. Складні бюрократичні процедури, потреба звернення до різних установ і затримки в підтвердженні статусу ВПО знижують доступність допомоги та посилюють стрес. Додатково неузгодженість норм або різночитання вимог до документів можуть призводити до відмов чи відтермінувань надання підтримки [40]. Не менш проблемною є недостатня координація між державним, регіональним і місцевим рівнями: розмитість відповідальності, відсутність єдиних каналів комунікації й «перекидання» повноважень породжують фрагментацію політики та неефективне використання ресурсів.

Нарешті, важливою соціальною перешкодою залишається дискримінація. У приймаючих громадах вона проявляється, зокрема, в житловій сфері (відмова в оренді або завищення цін) та на ринку праці (упереджене ставлення

роботодавців) [7]. Це поглиблює соціальну ізоляцію, підсилює психологічне виснаження й ускладнює включення ВПО в місцеві соціальні мережі, які є критичними для успішної інтеграції.

Таблиця 3.1.

Основні проблеми та перешкоди у процесі реінтеграції внутрішньо переміщених осіб

№	*Перешкоди*	*Опис*
1	*Забезпечення житлом*	Дефіцит житлових приміщень у приймаючих громадах, обмеженість програм тимчасового житла та недостатнє фінансування субсидій на оренду, особливо в умовах зростання цін.
2	*Працевлаштування*	Недостатня кількість вакансій у нових регіонах, обмежені можливості перекваліфікації, дискримінація з боку роботодавців та нестача спеціалізованих програм для працевлаштування ВПО.
3	*Медичне обслуговування*	Перевантаження місцевих медичних закладів, нестача ресурсів та кадровий дефіцит, що обмежує доступ ВПО до базових і спеціалізованих медичних послуг, включаючи психологічну підтримку.
4	*Освіта*	Брак місць у школах, нерівномірний розподіл ресурсів та труднощі з адаптацією навчальних програм для дітей ВПО, особливо в умовах стресу та потреби в психологічній підтримці.
5	*Адміністративні бар'єри*	Складні бюрократичні процедури, необхідність підтвердження статусу ВПО, законодавчі неузгодженості, що призводять до затримок у доступі до соціальної допомоги.
6	*Координація між рівнями влади*	Недостатня координація між державними, регіональними та місцевими органами влади, що обмежує ефективність реалізації програм реінтеграції ВПО на місцях.
7	*Дискримінація в громадах*	Упереджене ставлення до ВПО у приймаючих громадах, що обмежує їх доступ до житла та роботи, поглиблюючи соціальну ізоляцію та психологічні труднощі.

Джерело: *авторська розробка.*

З огляду на вищезазначені проблеми, процес реінтеграції внутрішньо переміщених осіб потребує комплексного підходу, який враховує не лише економічні, але й соціальні, психологічні та правові аспекти. Основою такого підходу є тісна і злагоджена співпраця між державою, місцевими громадами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами, адже саме комплексне вирішення проблем може забезпечити довгостроковий ефект. Зокрема, держава повинна надавати пріоритет реінтеграційним програмам,

спрямованим на забезпечення житлом, працевлаштуванням та доступом до освіти, а також підтримувати медичну інфраструктуру, особливо у тих регіонах, де кількість ВПО є значною.

Вирішення вказаних проблем потребує збільшення фінансування на місцевому рівні, що дозволить розширити обсяги надання послуг і ресурсів для забезпечення потреб ВПО. Важливим кроком є розробка програм підтримки, спрямованих на адаптацію ВПО до нових умов проживання, що включатиме перекваліфікацію, підвищення рівня освіти та інтеграцію до ринку праці. Окреслене створить умови для економічної незалежності ВПО та їх активної участі в місцевій економіці, що, в свою чергу, сприятиме зменшенню навантаження на соціальні служби. Крім того, ефективна реінтеграція вимагає запровадження гнучких адміністративних процедур, які дозволять швидше та простіше отримувати необхідні соціальні послуги. Спрощення бюрократичних процесів і створення єдиного електронного реєстру ВПО може значно полегшити доступ до допомоги, мінімізуючи затримки та знижуючи адміністративні бар’єри.

Важливо також запроваджувати програми, спрямовані на подолання дискримінації та упередженого ставлення до ВПО у приймаючих громадах. Інформаційні кампанії, а також спільні проєкти між місцевими жителями та ВПО можуть сприяти підвищенню рівня толерантності та взаєморозуміння, що позитивно позначиться на соціальній інтеграції. Важливо залучати до процесу адаптації ВПО місцеві громади, забезпечуючи підтримку та співпрацю з громадськими організаціями та міжнародними партнерами, які можуть надавати додаткові ресурси та експертну допомогу.

Таким чином, комплексний підхід до реінтеграції ВПО, що базується на фінансовій підтримці, злагодженій взаємодії між різними рівнями влади, адаптації нормативно-правової бази та соціальній підтримці, може суттєво покращити умови для ефективної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у

нових громадах, забезпечуючи їхню повноцінну участь у суспільному житті та сприяючи загальній соціальній стабільності країни.

3.2. Шляхи вдосконалення державної політики щодо реінтеграції окупованих територій

На сьогодні вдосконалення державної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій є критично важливим завданням, від якого залежить не лише відновлення територіальної цілісності, а й довгострокова стабільність, розвиток та суспільна єдність України. Реінтеграція за своєю природою є багатоаспектним процесом, тому потребує комплексного підходу, що поєднує економічні, соціальні, правові, адміністративні та інформаційні інструменти. У практичній площині це означає необхідність одночасно відновлювати життєздатність територій (інфраструктура, економіка, послуги), забезпечувати безпеку та правопорядок, а також формувати довіру населення до державних інституцій і спільного майбутнього.

Першочерговим кроком у вдосконаленні політики має стати розробка (та регулярне оновлення) стратегічного плану дій, що визначатиме логіку реінтеграції як поетапного процесу з чіткими пріоритетами, показниками результативності та розподілом відповідальності між рівнями влади. Такий план має охоплювати центральний, регіональний і місцевий рівні управління та передбачати взаємодію державних структур із громадськими організаціями, міжнародними партнерами та локальними лідерами, оскільки саме координація та узгодженість рішень визначають швидкість відновлення сервісів і довіри [13]. Стратегічний документ доцільно структурувати за етапами: стабілізаційний (безпека, базові послуги), відновлювальний (інфраструктура, житло, економіка), інтеграційний (інституційна спроможність, соціальна згуртованість) та розвитковий (довгострокові інвестиції, модернізація управління). Важливою умовою його ефективності є гнучкість: кожна деокупована територія

відрізнятиметься масштабом руйнувань, демографічними змінами, структурою економіки та чутливими соціальними потребами, тому загальна рамка має доповнюватися регіональними програмами, адаптованими до місцевого контексту.

Ключовим елементом реінтеграції є економічне відновлення, адже саме зайнятість і здатність людей забезпечувати себе знижують залежність від гуманітарної допомоги та створюють основу соціальної стабільності. Відновлення локальних економік потребує стимулювання підприємництва, підтримки малого й середнього бізнесу та залучення інвестицій у відбудову й модернізацію. До дієвих інструментів належать податкові стимули, пільгове кредитування, грантові програми для старту/відновлення бізнесу, а також пріоритетне фінансування критичної інфраструктури, яка «підтягує» приватні інвестиції та забезпечує робочі місця [18]. Економічні заходи мають бути пов’язані з потребами громад: у частині територій пріоритетом стане відновлення логістики й енергетики, в інших – розвиток переробки, агросектору чи локальних сервісів.

Не менш важливим напрямом є посилення соціального захисту та підтримки населення звільнених територій. Після тривалого періоду окупації люди часто стикаються з втратою житла й майна, розривом соціальних зв’язків, дефіцитом медичних послуг і психологічними наслідками пережитого. Відтак держава має забезпечити доступ до комплексних соціальних сервісів (медичних, психологічних, юридичних, освітніх), а також створити зрозумілі механізми компенсацій/відшкодувань, субсидій та пільгових програм відбудови житла. Окремого фокусу потребують програми адаптації для тих, хто повертається: професійна підготовка й працевлаштування, інтеграційні заходи, залучення до життя громади та підтримка відновлення «соціального капіталу» – довіри та взаємодії між людьми.

Водночас стійка реінтеграція неможлива без відновлення правопорядку і безпеки. На деокупованих територіях необхідно забезпечити присутність і

спроможність правоохоронних органів, належну роботу адміністративних інституцій та системи правосуддя. Це зменшує ризики криміналізації, захищає населення та формує базову передбачуваність, без якої не працюють ані бізнес, ані соціальні сервіси. Додатково важливо інвестувати у підготовку кадрів для післяконфліктних умов: правоохоронців, соціальних працівників, медиків, управлінців, які мають володіти навичками роботи з травмою, конфліктною чутливістю та практиками комунікації з громадою. Окремим компонентом має бути ефективне правосуддя щодо злочинів періоду окупації – як умова відновлення справедливості, довіри та зменшення відчуття безкарності.

Суттєве значення для реінтеграції має інформаційна політика та комунікація з населенням. Тривала окупація залишає ризики впливу пропаганди, дезінформації та недовіри до українських інституцій, тому держава має формувати єдиний інформаційний простір на засадах правди, відкритості та поваги до людської гідності. Інформаційні заходи мають бути регіонально чутливими й орієнтованими не лише на спростування фейків, а й на відновлення довіри через зрозумілу комунікацію про права, послуги, безпекові правила, можливості відбудови та участі громадян у прийнятті рішень. Додатково доцільно впроваджувати програми суспільної толерантності та взаєморозуміння, зокрема культурно-освітні ініціативи, міжрегіональні обміни, проєкти для молоді, волонтерські та громадські програми співдії. Саме такі «горизонтальні зв’язки» зменшують соціальну напругу, руйнують стереотипи й підтримують соціальну згуртованість, без якої реінтеграція буде формальною.

Узагальнюючи, вдосконалення державної політики реінтеграції має спиратися на поєднання стратегічного планування, економічних стимулів, соціальних сервісів, безпеково-правових механізмів та цілеспрямованої інформаційної й гуманітарної роботи. Саме збалансованість цих напрямів і їх узгодженість між рівнями влади забезпечують перехід від «відновлення після деокупації» до стійкого розвитку та повернення територій у єдиний державний простір.

Таблиця 3.3.

Шляхи вдосконалення державної політики щодо реінтеграції окупованих територій

№	Шлях вдосконалення	Опис
1	*Розробка стратегічного плану дій*	Створення комплексного плану з чіткими етапами реінтеграції, включаючи відновлення інфраструктури, доступ до послуг і участь громад у прийнятті рішень.
2	*Економічне відновлення територій*	Стимулювання економічної активності на звільнених територіях, залучення інвестицій, створення нових робочих місць, підтримка малого та середнього бізнесу.
3	*Соціальний захист та підтримка*	Забезпечення доступу до соціальних, медичних та психологічних послуг, фінансова допомога для відновлення житла та адаптаційні програми для переселенців.
4	*Відновлення правопорядку та безпеки*	Забезпечення присутності правоохоронних органів, підготовка кадрів, проведення правосуддя за злочини, скоєні під час окупації, для відновлення довіри.
5	*Інформаційна політика та комунікація*	Формування єдиного інформаційного простору, протидія пропаганді та дезінформації, підтримка національної єдності через просвітницьку діяльність.
6	*Підвищення суспільної толерантності*	Розвиток програм соціальної єдності, культурного обміну та спільних проєктів між звільненими територіями та іншими регіонами для зміцнення зв’язків.

Джерело: *розробка автора.*

Підсумовуючи, варто сказати, що процес реінтеграції окупованих територій вимагає комплексного підходу та вдосконалення державної політики для ефективної адаптації звільнених територій до єдиного державного простору України. Аналіз основних викликів показав, що реінтеграція потребує чіткої стратегії та скоординованих зусиль на різних рівнях, які враховують специфіку кожного регіону. Вказане вимагає розробки детального стратегічного плану дій з чіткими етапами та завданнями, що дозволить забезпечити не лише швидке відновлення територій, але й створить основу для стабільного розвитку та інтеграції місцевих громад у загальнодержавний контекст.

Важливим аспектом реінтеграції є економічне відновлення звільнених територій, що передбачає створення нових робочих місць, залучення інвестицій та підтримку малого та середнього бізнесу. Без розвиненої економіки та забезпечення зайнятості реінтеграція залишиться неповною, оскільки мешканці звільнених територій будуть обмежені в можливостях фінансової незалежності та самозабезпечення. Розвиток місцевої економіки не лише створить економічну базу для сталого розвитку, але й підвищить рівень довіри до держави, що є ключовим для збереження соціальної стабільності в регіоні.

Не менш важливим напрямом є соціальна підтримка населення, яке постраждало від конфлікту, що включає забезпечення доступу до медичних, соціальних і психологічних послуг. Підтримка в цих сферах дозволить уникнути маргіналізації та соціальної ізоляції місцевих жителів, а також сприятиме їхній адаптації та відновленню після психологічних травм, спричинених конфліктом. Особливої уваги потребує відновлення правопорядку та безпеки на звільнених територіях, що забезпечить не тільки правовий захист, а й відновить довіру населення до державних інституцій. Нарешті, значну роль відіграє інформаційна політика, спрямована на подолання наслідків пропаганди та дезінформації, а також на формування єдиного інформаційного простору. Успішна інформаційна політика повинна підвищувати обізнаність населення щодо важливості реінтеграції та формувати толерантне ставлення до жителів звільнених територій. Зазначене, у поєднанні з програмами суспільної єдності та культурного обміну, сприятиме зменшенню соціальної напруги, що є необхідною умовою для створення єдиної, стабільної та згуртованої України.

3.3. Перспективи міжнародної підтримки та участі в процесі реінтеграції

Нині перспективи міжнародної підтримки та участі в реінтеграції звільнених територій є визначальними для досягнення довготривалої

стабільності, відновлення економічного потенціалу та нормалізації суспільного життя. Міжнародні партнери здатні доповнити національні інструменти ресурсами й експертизою там, де внутрішніх можливостей недостатньо або де потрібні спеціалізовані рішення, зокрема в масштабній відбудові, відновленні критичної інфраструктури, розвитку місцевих економік, посиленні спроможності інституцій безпеки та правосуддя, а також у забезпеченні соціального захисту й психосоціальної підтримки населення. Важливо, що така підтримка має значення не лише як «додаткове фінансування», а як механізм, який прискорює перехід від екстреного реагування до стійкого відновлення, зменшуючи ризики повторної дестабілізації.

Однією з ключових форм міжнародної участі є фінансування реінтеграційних і відновлювальних проєктів, що охоплюють інфраструктурні, соціальні та економічні напрями. Інституції на кшталт ЄС, агенцій ООН, міжнародних фінансових організацій можуть надавати гранти, пільгові кредити й технічну допомогу для реконструкції житла, шкіл, лікарень, мереж водо- й електропостачання, транспорту та об’єктів комунального господарства. Така підтримка зменшує бюджетний тиск на державу та дозволяє швидше відновлювати базові умови життя, які є фундаментом повернення населення й економічної активності. При цьому інфраструктурні інвестиції мають «мультиплікативний ефект»: вони створюють робочі місця, підтягують локальні ланцюги постачання та підвищують інвестиційну привабливість територій, що критично важливо для переходу до самодостатнього розвитку.

Окремої уваги потребує якість відбудови: міжнародні донори й партнери можуть сприяти запровадженню енергоефективних рішень, екологічних стандартів та сучасних технологій управління проєктами, що підвищує довговічність відновленої інфраструктури та знижує експлуатаційні витрати в майбутньому. У практичному сенсі це може означати підтримку модернізації систем теплопостачання, впровадження енергоощадних технологій у громадських будівлях, розвиток розподіленої генерації та інших рішень, які

підсилюють стійкість територій до криз і роблять відновлення не просто «ремонтом», а модернізацією.

Значний внесок міжнародна спільнота може зробити у сфері соціального захисту та гуманітарно-медичної підтримки населення. Для звільнених територій типовими є наслідки тривалого стресу, втрати майна, розрив соціальних зв'язків, а також підвищені потреби в медичних і реабілітаційних послугах. Міжнародні гуманітарні організації здатні посилювати доступ до медичної допомоги через мобільні команди, тимчасові медичні модулі, постачання обладнання та медикаментів, а також через навчання персоналу для роботи з травмованим населенням. Окремо важливими є програми психосоціальної підтримки для дітей і дорослих, які можуть бути інтегровані в освіту, первинну медицину та соціальні служби, формуючи довготривалу «сітку» допомоги, а не разові інтервенції.

Міжнародна участь є суттєвою і для відновлення правопорядку та безпеки, адже безпекове середовище визначає можливість запуску сервісів, повернення бізнесу та нормалізації повсякденного життя. У цьому контексті консультативна допомога, обмін практиками, підтримка антикорупційних інструментів, стандартизація процедур, навчання кадрів і методична підтримка можуть підсилювати інституційну спроможність правоохоронних і правових структур. Окремий напрям – моніторингові та дорадчі місії, які можуть сприяти прозорості процесів, підвищенню довіри до органів безпеки й формуванню зрозумілих правил для населення, що особливо важливо після періоду окупаційного управління.

Важливою складовою реінтеграції є інформаційна підтримка та розвиток комунікаційної політики, адже тривала окупація зазвичай залишає по собі інформаційну ізоляцію, викривлені наративи та підвищену вразливість до дезінформації. Міжнародні партнери можуть допомагати Україні у розробці й проведенні комунікаційних кампаній, підтримці незалежних і локальних медіа, розбудові програм медіаграмотності та підготовці фахівців, які працюють із

громадами. Просвітницькі заходи (тренінги, семінари, освітні модулі) доцільно спрямовувати на різні групи населення – молодь, освітян, працівників соціальної сфери, місцевих лідерів – із фокусом на критичне мислення та здатність відрізняти достовірну інформацію від маніпулятивної. Паралельно актуальним є створення і підтримка доступного інформаційного простору, де мешканці звільнених територій можуть отримувати зрозумілі роз'яснення щодо прав, сервісів, процедур відновлення та можливостей участі в житті громади. У сукупності це працює на зниження соціальної напруги, відновлення довіри та інтеграцію територій у загальнонаціональний контекст.

Загалом міжнародна підтримка в процесі реінтеграції може бути ефективною лише за умови комплексності: поєднання інфраструктурної відбудови, соціального захисту, підсилення безпеки й інституцій, а також інформаційної політики, спрямованої на відновлення соціальних зв'язків і довіри. Важливими передумовами результативності виступають прозорі механізми управління коштами, координація між державою та громадами, зрозумілі пріоритети, а також узгодження донорських проєктів із реальними потребами територій, щоб підтримка не «розпорошувалася», а давала відчутний ефект для населення.

Таблиця 3.3.

Перспективи міжнародної підтримки та участі в процесі реінтеграції

№	Напрямок підтримки	Опис
1	*Фінансування інфраструктурних проєктів*	Міжнародні організації надають кредити та гранти для реконструкції житла, лікарень, шкіл та інших об'єктів інфраструктури. Вказане зменшує навантаження на державний бюджет та сприяє швидкому відновленню звільнених територій.
2	*Соціальний захист та психологічна допомога*	Міжнародні гуманітарні організації забезпечують доступ до медичних, соціальних та психологічних послуг, організовують мобільні клініки та навчають місцевих медиків для роботи з постраждалими.
3	*Відновлення правопорядку та безпеки*	Міжнародні місії підтримують підготовку місцевих правоохоронців, консультують щодо правосуддя та боротьби з корупцією, допомагають у відновленні безпеки та верховенства права.

4	*Інформаційна підтримка та протидія дезінформації*	Розробка інформаційних кампаній, що спрямовані на розвінчування фальшивих наративів, просвітницька діяльність та підвищення медіаграмотності за участі міжнародних експертів.

Джерело: *розробка автора.*

В цілому, варто наголосити на тому, що міжнародна підтримка у процесі реінтеграції звільнених територій є важливим елементом, що дозволяє прискорити відновлення та забезпечити стійкий розвиток цих регіонів. Завдяки фінансовій допомозі міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, ООН, Світовий банк та інші, Україна отримує ресурси для відбудови критичної інфраструктури, включаючи житлові комплекси, школи, лікарні та транспортні мережі. Така підтримка зменшує навантаження на державний бюджет і сприяє створенню умов для повноцінного повернення життя на звільнених територіях, що є важливою передумовою для інтеграції в єдиний державний простір.

Окрім фінансування інфраструктурних проектів, міжнародна спільнота сприяє забезпеченню соціального захисту та медичної підтримки населення, яке зазнало важких психологічних та фізичних травм під час окупації. Міжнародні гуманітарні організації, такі як Міжнародний комітет Червоного Хреста та агенції ООН, надають медичну допомогу, організовують мобільні клініки та надають психологічну підтримку. Дані заходи допомагають подолати наслідки конфлікту, сприяючи як фізичному, так і емоційному відновленню мешканців звільнених територій. Підготовка місцевого медичного персоналу для роботи з постраждалими забезпечує довготривалий позитивний ефект та стійкість соціальної підтримки.

Важливою складовою міжнародної допомоги є підтримка в галузі безпеки та правопорядку. Через місії ОБСЄ та інших організацій міжнародна спільнота може надати експертну та консультативну підтримку для відновлення системи правопорядку та правосуддя на звільнених територіях. Присутність міжнародних експертів сприяє дотриманню стандартів у сфері прав людини, допомагає у боротьбі з корупцією та зміцнює громадську безпеку. Вказане також

дозволяє швидше відновити довіру населення до правоохоронних органів та сприяє стабілізації ситуації на звільнених територіях.

Інформаційна підтримка, що включає просвітницькі кампанії та протидію дезінформації, є не менш важливим аспектом міжнародної участі. Інформаційні програми, що проводяться за участі міжнародних партнерів, допомагають розвінчати фальшиві наративи, які могли залишитися після окупації, і зміцнити довіру до держави. Крім того, інформаційні кампанії сприяють зниженню соціальної напруги, підвищенню обізнаності громадян про реінтеграційні процеси та сприяють створенню єдиного інформаційного простору. Такі заходи допомагають формувати позитивний суспільний настрій і сприяють єдності країни.

Таким чином, перспективи міжнародної підтримки у процесі реінтеграції звільнених територій відкривають широкі можливості для прискорення відновлення, соціальної адаптації та економічного розвитку цих регіонів. Завдяки комплексному підходу та залученню ресурсів, знань і досвіду міжнародних партнерів, Україна має шанс ефективніше впоратися з викликами, що стоять перед звільненими територіями, забезпечуючи стабільність та інтеграцію цих регіонів у загальнодержавний простір.

Висновки до третього розділу

1. Узагальнено ключові проблеми та перешкоди реінтеграції, серед яких визначено: недостатню координацію між рівнями влади; дефіцит житла й соціальних послуг; обмежений доступ до медичного (зокрема психосоціального) супроводу; труднощі працевлаштування; правові та адміністративні бар’єри. Обґрунтовано, що ефективна реінтеграція можлива лише за умов комплексного підходу, який поєднує стратегічне планування, економічне відновлення, посилення соціального захисту, відновлення правопорядку та цілеспрямовану інформаційну політику. Доведено, що результативність заходів визначається злагодженою взаємодією державних інституцій, місцевих громад і міжнародних

партнерів, що забезпечує повернення звільнених територій у єдиний правовий і соціально-економічний простір.

2. Запропоновано напрями вдосконалення державної політики реінтеграції окупованих територій через формування комплексного стратегічного плану, адаптованого до специфіки кожного регіону та заснованого на поетапному відновленні інфраструктури й економіки. Визначено пріоритетні заходи соціального блоку: забезпечення соціального захисту, доступу до медичних і психологічних послуг, а також інструментів фінансової підтримки для відбудови/відновлення житла. Наголошено на необхідності посилення безпекової складової шляхом відновлення спроможності правоохоронних органів і дієвості правосуддя на деокупованих територіях. Акцентовано, що інформаційна політика має бути спрямована на протидію пропаганді й дезінформації, формування єдиного інформаційного простору, відновлення довіри до держави та підтримку суспільної згуртованості.

3. Окреслено перспективи міжнародної підтримки реінтеграційних процесів, які охоплюють фінансування відбудови інфраструктури, посилення соціальної допомоги, підтримку безпеки та інформаційної стійкості. Аргументовано, що міжнародні партнери (зокрема ЄС, ООН, Світовий банк) можуть забезпечувати грантові й кредитні інструменти для реконструкції житлових, освітніх і медичних об’єктів, прискорюючи відновлення звільнених регіонів. Підкреслено роль гуманітарних організацій у наданні медичних та психологічних послуг постраждалому населенню. Вказано, що консультативна участь міжнародних місій у питаннях правопорядку та антикорупційних практик здатна посилити безпеку й довіру до інституцій. Визначено, що інформаційна підтримка (медіаграмотність, просвітницькі проєкти, протидія дезінформації) є важливою умовою інтеграції звільнених територій у загальноукраїнський простір і зміцнення суспільної єдності. У комплексі ці заходи сприятимуть не лише оперативнішій реінтеграції, а й довготривалій стабільності та розвитку деокупованих територій.

ВИСНОВКИ

1. Визначено сутність державної політики реінтеграції як системи цілеспрямованих заходів, спрямованих на відновлення державного контролю над окупованими територіями, забезпечення правопорядку та інтеграцію населення у правове, соціальне й економічне середовище України. Встановлено, що ключові складові цієї політики охоплюють соціальне забезпечення, економічну підтримку, відбудову інфраструктури, а також зміцнення культурної ідентичності та громадянської єдності. Обґрунтовано, що результативність реінтеграційної політики залежить від узгодженої координації між рівнями влади, достатності фінансових і технічних ресурсів та адаптивності законодавства до змінних викликів. Узагальнено, що комплексний підхід, який інтегрує зусилля держави, місцевого самоврядування, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, є необхідною умовою стійкої та довготривалої реінтеграції постраждалих регіонів.

2. Вивчено поняття тимчасово окупованих територій та охарактеризовано їх специфіку. З’ясовано, що такі території вирізняються трансформацією адміністративного, політичного та соціального порядку, порушенням економічних зв’язків, демографічними змінами та зрушеннями у соціокультурній структурі населення. Встановлено, що окупація супроводжується комплексом правових і гуманітарних викликів, які актуалізують потребу в ефективних державних механізмах захисту прав громадян та підтримки інфраструктурних і соціально-економічних систем. Підкреслено, що інтеграційні заходи мають враховувати не лише поточні проблеми, а й довготривалі наслідки, з метою забезпечення стабільного розвитку та відновлення суспільної згуртованості.

3. Здійснено аналіз нормативно-правової бази реінтеграції окупованих територій в Україні. Встановлено, що чинне законодавство загалом охоплює ключові напрями: захист прав громадян, організацію соціальної підтримки

постраждалого населення та рамкові механізми інтеграційних заходів для ВПО. Водночас з’ясовано, що ефективність правових інструментів значною мірою визначається якістю міжвідомчої координації, ресурсною забезпеченістю та оперативністю реагування на динаміку воєнних і післявоєнних викликів. Виявлено потребу подальшої адаптації законодавчих актів до змінних умов, а також необхідність системного залучення громадянського суспільства й міжнародних партнерів для посилення спроможності реалізації політики на місцевому рівні. Узагальнено, що практична реалізація політики реінтеграції потребує одночасного вдосконалення норм, посилення інституційної взаємодії та регулярного оновлення ресурсної бази.

4. Досліджено державні програми та стратегії реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. Встановлено, що результативність їх реалізації залежить від комплексного підходу, який поєднує врахування індивідуальних потреб ВПО зі специфікою місцевих умов і спроможністю приймаючих громад. З’ясовано, що попри наявність нормативно-правових засад підтримки переселенців, на практиці виконання програм стримується недостатнім фінансуванням, фрагментарною координацією між органами влади та обмеженою адміністративною спроможністю на місцях. Оцінка ефективності показала необхідність удосконалення програм, зокрема щодо їх адаптації до умов війни та забезпечення доступності послуг для різних груп ВПО. Підкреслено вагу участі громад, неурядових організацій і місцевих ініціатив як чинника соціальної адаптації та інтеграції. Узагальнено, що стратегічні рішення мають забезпечити чіткий розподіл ролей, сталі механізми координації та орієнтацію не лише на підтримку, а й на відновлення самозабезпечення ВПО.

5. Проведено комплексний аналіз політики соціальної підтримки та забезпечення прав ВПО. Виявлено, що наявні програми у сферах житла, працевлаштування, освіти та медичного обслуговування потребують суттєвого підсилення через обмежене фінансування, нерівномірний розподіл ресурсів і слабку інституційну взаємодію між державним та місцевим рівнями.

Додатковими бар'єрами визначено адміністративні ускладнення та законодавчі неузгодженості, які звужують доступ переселенців до послуг і знижують ефективність підтримки. Обґрунтовано, що підвищення результативності політики соціального захисту ВПО потребує розширення ресурсного забезпечення, оптимізації правового регулювання та запровадження більш зрозумілих, швидких процедур надання допомоги.

6. Запропоновано шляхи вдосконалення державної політики щодо реінтеграції окупованих територій. Обґрунтовано доцільність розробки стратегічного плану дій із поетапною логікою відновлення та регіональною адаптацією заходів, а також впровадження комплексних економічних інструментів для відновлення місцевої економіки й створення робочих місць. Акцентовано на необхідності посилення соціального захисту та доступу до медичних і психологічних послуг для населення, що зазнало травматичного досвіду. Підкреслено важливість відновлення правопорядку, інституційної присутності правоохоронних органів та дієвості правосуддя для подолання наслідків конфлікту. Окремо наголошено, що інформаційна політика має бути спрямована на протидію дезінформації, відновлення довіри до державних інституцій і підтримку суспільної єдності як ключової умови стійкої реінтеграції.

7. Сформовано перспективні напрями міжнародної підтримки реінтеграції. Визначено, що міжнародне залучення може охоплювати фінансову, соціальну, правову та інформаційну допомогу для сталого відновлення звільнених територій і їх інтеграції в загальнодержавний простір. Обґрунтовано, що міжнародні організації (ЄС, ООН, Світовий банк) здатні забезпечувати довгострокові кредитні й грантові інструменти для реконструкції критичної інфраструктури, прискорюючи нормалізацію життя в деокупованих регіонах. Підкреслено роль гуманітарної допомоги (зокрема медичної та психологічної) у подоланні наслідків травматичного досвіду населення. Вказано, що консультативна участь міжнародних місій у підготовці кадрів, зміцненні правопорядку та впровадженні антикорупційних практик сприятиме

підвищенню рівня безпеки й довіри до інституцій. Окремо визначено значення міжнародної інформаційної підтримки (просвітницькі кампанії, медіаграмотність) для нейтралізації пропагандистських впливів і зміцнення суспільної згуртованості. Узагальнено, що комплексна міжнародна підтримка здатна істотно підсилити стійкість реінтеграційних процесів і сприяти довготривалому розвитку звільнених територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балуєва О. В., Келембет О. С. Інструменти реалізації державної політики відновлення та реінтеграції деокупованих та постраждалих від конфлікту територій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Вип. № 4, 2017. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1055

2. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : дис. … канд. юрид. наук :12.00.05. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 216 с. С. 31.

3. Бльок Н. В. Адміністративно-правові аспекти соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Juris Europensis Scientia. Вип. № 5, 2023, ст. 56.

4. Бондаренко О. Національно-культурний аспект економічної життєдіяльності українського соціуму. *Актуальні проблеми духовності*. 2017. № 11. С. 336– 343. URL: https://doi.org/10.31812/apd.v0i11.1764.

5. Валеріївна Г. Є. Реінтеграція ветеранів АТО/ООС: стратегія, виклики, перепони : master's thesis. 2019. 107 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/30764

6. Демиденко В. О. Роль місцевого самоврядування в реінтеграції деокупованих територій України. Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство". *Конституційне право; Муніципальне право*. С. 58-64. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/310755/301965

7. Дерев'янко С. Внутрішньо переміщені особи: проблеми політичної соціалізації в Галичині. Наукові записки. Вип. № 1(87). С. 199-216. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/derevianko_vnutrishnio.pdf

8. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 року, № 94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text

9. Дудка Т. Самовизначення народів (націй) чи територіальна цілісність?. *The results of scientific mind's development:* 2019. chair A. Гаркуша. 2019. URL: https://doi.org/10.36074/22.12.2019.v2.34

10. Жумаділов А. Реінтеграція Криму: методологічні аспекти. Національна безпека і оборона. 2014. № 5/6 (148/149). С. 97–99.

11. Каліущенко І. М. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб та їх впровадження в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. Вип. № 2. 2016. С. 157–159. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38388/1/%D0%A6%D0%B8%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf

12. Камінська Н. В. Деокупація як інструмент відновлення територіальної цілісності України: загальнотеоретична характеристика та тенденції законотворчості. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2022. № 1. С. 50–69. DOI: https://doi.org/10.32886/instzak.2022.01.06.

13. Камінська Н. В., Демиденко В. О. Механізм деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території України: проблеми комплексного забезпечення. Невідкладні заходи з протидії російській агресії з Криму: політичні, юридичні, економічні, управлінські та соціальні аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 4 вересня 2018 р.). Київ-Одеса : Фенікс, 2018. С. 65–69.

14. Капінус О. Я. Особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні: автореф. дис. … канд. наук з держ. упр. Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2021. 21 с.

15. Карпенко О. В. Державна політика реінтеграції тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб : магістер. диплом. робота: 281, Публічне управління та адміністрування; наук. керівник Карпенко Ю. В; КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, Ф-т економіки та управління, Каф.нац.

економіки та публічного управління. Київ, 2023. 99 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/items/c8b44403-6348-4e14-8e8c-53c8dccc492e

16. Келембет О. С. Сутність і особливості формування державної політики відновлення та реінтеграції деокупованих та постраждалих від конфлікту територій. Менеджер. 2017. № 1. С. 64-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2017_1_12

17. Корнат Л. Я., Корнат О. А. Державна політика деокупації Криму: ключові результати та перспективи. Регіональні студії. Вип. № 2021. С. 43-49. URL: http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/27/7.pdf

18. Кошляк Н. Е. Органи виконавчої влади як суб'єкти забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб. Bern, Swiss Confederation. Collection of scientific papers "SCIENTIA". 2023. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/6.pdf

19. Логвиненко Б. О. Поняття та загальна характеристика інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Наукові перспективи. 2023. № 10 (40). С. 603–614. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10(40)-603-614

20. Логвиненко, Б. До проблеми реінтеграції тимчасово окупованих територій України: гуманітарний аспект. *Law. State. Technology*, Вип. 2, 2024. С. 53-57. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/12.pdf

21. Малиха М.І. До проблеми сутності поняття "внутрішньо переміщені особи": державна політика та регіональна практика. *Політологія.* № 8 (124). 2015. С. 6-11. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/257-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-461-1-10-20161010.pdf

22. Малоголова Т. Публічна політика та публічна влада: концептуальні підходи до аналізу. Геополітика України: історія і сучасність. 2019. № 1(22). С. 203– 225. URL: https://doi.org/10.24144/2078-1431.2019.1(22).203-225.

23. Мовчан П. П. Державна політика щодо національної ідентичності в Україні: організаційно-правовий аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. Вип. № 2. 2016. С. 77–80.

24. Мороз Н. С. Державна інформаційна політика України у сфері інформатизації діяльності органів державної влади. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". *Серія: юридичні науки.* 2015. № 825. С. 42–47.

25. Наливайко О. І. Принципи правового захисту людини: підходи до класифікації. *Держава і право*. *Серія "Юридичні і політичні науки*". 2001. Вип. 13. С. 26–33.

26. Орел М. Г. Держава вже не – "територія суверена", а "територія конкуренції". *Наука та наукознавство*. 2020. № 3 (109). С. 151–153.

27. Політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України: досягнення та виклики : аналітичний звіт. А. Осипчук, А. Суслов, С. Шулімов, В. Усачова, М. Яковлєв; за участі: О. Сабури, Д.Метельського; Школа політичної аналітики НаУКМА. Київ : [б. в.], 2021. 50 с. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/231bfa93-e6cf-4f1f-b3ac-81500b5d2d2a

28. Присяжнюк Ю., Масненко В. Деокупація тимчасово окупованих територій України як наукова проблема та практична модель для реалізації. *Проблеми гуманітарних наук:* збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2023. № 13/55. С. 259–275. DOI: https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283187

29. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 року, № 940-2024-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text

30. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21 квітня 2022 року, № 2217-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text

31. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України від 02 квітня 2022 року, № 2153-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15#Text

32. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 30 грудня 2023 року, № 3446-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text

33. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 19 травня 2024 року, № 3687-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

34. Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017. року, № 8-р. URL: https://minre.gov.ua/2022/12/22/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-spryamovanyh-na-realizacziyu-deyakyh-zasad-derzhavnoyi-vnutrishnoyi-polityky-shhodo-okremyh-rajoniv-doneczkoyi-ta-luganskoyi-oblastej-de-organy-derzhavnoyi-vlady-tym/

35. Про затвердження Порядку внесення відомостей про адресу задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування), що знаходиться на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, а також на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, та внесення змін до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2022 р. № 265: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2023 року, № 820. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-vnesennia-vidomostei-pro-adresu-zadeklarovanohozareiestrovanoho-s820-40823

36. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 18 жовтня 2024 року, № 3901-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text

37. Прус І. Правові засади протидії гендерно зумовленому насильству під час збройного конфлікту на Сході України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. Вип. № 1. 2021. С. 74–80. DOI: https://doi.org/10.33270/04212101.74

38. Романова, О. М. Правові реалії регулювання соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб в Україні. Часопис Київського університету права. Вип. № (4), 2023. С. 60-63. https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2023.12

39. Сичова В. В. Капінус О. Я. Трансформація державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми державного управління.* Вип. №1(57). 2020. С. 276-286. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/20350-Article%20Text-37086-1-10-20220930.pdf

40. Скобельська О. Р. Шляхи деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій і відновлення довіри населення до держави Україна. *Нове українське право*. Вип. № 4, 2023. С. 94-99. URL: http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/517/468

41. Смаль В. Внутрішньо переміщені особи : соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах [за матеріалами Вінницької, Запорізької, Івано-Франківської та Полтавської областей]. В. Смаль, О. Позняк; упоряд. В. Кокоть. Київ : ПРОМІС, 2016. 93 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/derevianko_vnutrishnio.pdf

42. Спінчевська О. Юридичні позиції Конституційного Суду України як джерело правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 116. № 3. С. 57–67. DOI: https://doi.org/10.33270/01201163.57

43. Фоменко А. Є. Зарубіжний досвід надання адміністративних послуг та можливості його використання в діяльності Національної поліції України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 3. С. 6-17.

44. Цимбалістий Т. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. № 4 (20)/2019. С. 126-130. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38388/1/%D0%A6%D0%B8%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%B9.pdf

45. Чічкань М. В. Державна політика у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні: актуальні питання. *Право і суспільство*. Вип. № 5. 2022. С. 122-126. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/18.pdf

46. Шаптала Н. К., Камінська Н. В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. *Філософські та методологічні проблеми права.* Вип. № 1.(23). 2022. С. 57-69. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/1f55032d-4ce6-46a3-80ed-810b0a2ea18b/content

47. Яківчук Ж. В. Правове регулювання статусу тимчасово окупованих територій : thesis. 2018. URL: http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/34725.

48. Янковська Д. Освіта для миру – освіта в діалозі. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2020. Т. 1, № 15. С. 55–66. URL: https://doi.org/10.35387/od.1(15).2019.55-66.

49. Esteban Jorge de y Guerra Luis Lopes. La crisis del Estado franquista. Barcelona: Planeta, 2017. P. 59.

50. Europeans warns on Yugoslav split. URL: http://www.nytimes.com/1991/06/26/world/europeans-warn-on-yugoslavsplit.html?ref=croatia;

51. Gómez Yáñez J.A. Bibliografía básica sobre la transición democrática en España. Sistema: Revista de ciencias sociales. 2015. Nº 68-69. P. 149-174

52. Jurajda, Š. and D. Kovač (1995): Ústavní soud České republiky - oficiální webové stránky. URL:

https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Decisions/pdf/Pl%20US%2014-94.pdf.

53. Kofman B., Kurovska I., Semenova A. Leading Approaches in Maintenance of International Peace and Security. Sustainable Leadership for Entrepreneurs and Academics/ eds. Strielkowski, ESAL, 2018. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. 2019. P. 511–519.

54. Ledesma J. L. Del pasado oculto a un pasado omnipresente: las violencias en la Guerra Civil y la historiografía reciente. *Revista de Historia Jerónimo Zurita*. № 84. 2019. P. 163–188.

55. Pavlaković, Vjeran (2010) 'Croatia, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and General Gotovina as a Political Symbol', EuropeAsia Studies, 62: 10, p. 1718.

56. Pehr M. Edvard Beneš a Slovensko. Roky prelomu: Slovensko v rokoch 1945-1948. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2015. S. 241-264.

57. Radelic Z., Marijan D., Baric N., Bing A. Stvaranje hrvatske drzave i Domovinski rat. Zagreb, 2016. S. 82.

58. Roman Roman A. Bibliografia reciente sobre la transicion a la democracia en España. Aula. 2016. Vol. VI. P. 269- 300

59. Sánchez-Cuenca I. Terrorist Violence and Popular Mobilization: The Case of the Spanish Transition to Democracy. *Politics & Society*. 2019. Vol. 37, no. 3. P. 428-453.

60. Semrad, A. (2015): “Immigration and Educational Spillovers: Evidence from Sudeten German expellees in Post-war Bavaria,” Discussion Papers in Economics, University of Munich, Department of Economics, Munich.

61. Suppan, A. (2016): “Austrians, Czechs, and Sudeten Germans as a Community of Conflict in the Twentieth Century,” Center for Austrian Studies Working Paper 06- 1, Institute for Modern History, University of Vienna, Vienna.

62. Tavares de Almeida P., Costa Pinto A., Gina Bermeo N. (eds.). Who Governs Southern Europe?: Regime Change and Ministerial Recruitment, 1850-2000. London, Portland, OR : Frank Cass, 2017. 242 p.

63. Tusell Gómez J. Historiografía: ¿qué hubiera pasado si...? La Aventura de la historia. 2015. Nº 77. P. 92-97.

64. War Crimes, Conditionality and the EU integration in Western Balkans, Challiot Papers, br. 116, lipanj 2019, p. 5.

65. Zimmerman W. Izvori jedne katastrofe. Prevod sa engleskog. Zagreb, 2016. S. 144.